

Rapport
fra
arbejdsgruppen
vedrørende serviceeftersyn af
gravminderegistreringsordningen

Indhold

1.	Indledning.....	4
1.1.	Kommissorium.....	4
1.2.	Arbejdsgruppens sammensætning.....	5
1.3.	Arbejdsgruppens arbejde.....	5
2.	Sammenfatning af arbejdsgruppens anbefalinger.....	6
3.	Gældende retningslinjer for gravminderegistrering.....	8
3.1.	Registrering.....	8
3.1.1.	Folkekirkeligt bestyrede kirkegårde.....	8
3.1.2.	Kommunalt bestyrede kirkegårde.....	9
3.2.	Udførelse af registreringen.....	9
3.3.	Indberetning om foretagne registreringer.....	9
3.3.1.	Folkekirkeligt bestyrede kirkegårde.....	9
3.3.2.	Kommunalt bestyrede kirkegårde mv.....	9
3.4.	Udvælgelseskriterier.....	10
3.5.	Geografiske enheder.....	11
3.6.	Retsvirkninger af registreringen.....	12
3.6.1.	Placering på kirkegården.....	12
3.6.2.	Anbringelse af registrerede gravminder på kirkegården.....	12
3.6.3.	Vedligeholdelse.....	12
3.7.	Økonomi.....	14
3.7.1.	Finansiering af udgifter forbundet med selve registreringsarbejdet.....	14
3.7.2.	Kirkegårde uden provstesyn.....	14
3.7.3.	Finansiering af vedligeholdelse af registrerede gravminder.....	15
4.	Erfaringer med gravminderegistreringen.....	16
4.1.	Sammenfatning.....	17
5.	Udvælgelseskriterier og anvendelse.....	18
5.1.	Arbejdsgruppens overvejelser.....	18
5.1.1.	Kriterierne.....	18
5.1.2.	Forslag til udvælgelseskriterier.....	18
5.1.3.	Forslag sammenholdt med gældende udvælgelseskriterier.....	21
5.1.4.	Mulighed for afregistrering.....	23
5.1.5.	Overvejelser om præcisering af bestemmelserne.....	24

5.2.	Arbejdsgruppens anbefalinger	25
6.	Flytning af kompetence og harmonisering af klageadgang.....	26
6.1.	Arbejdsgruppens overvejelser.....	26
6.1.1.	Anbringelse af registrerede gravminder andre steder end på kirkegården	26
6.1.2.	Behandling af indsigelser af afgørelser om registrering	26
6.2.	Arbejdsgruppens anbefalinger	27
7.	Vedligeholdelsespligt og omfang.....	28
7.1.	Arbejdsgruppens overvejelser.....	28
7.1.1.	Bestemmelser om vedligeholdelsespligt	28
7.1.2.	Overvejelser om niveauer	29
7.2.	Arbejdsgruppens anbefalinger	31
8.	Anvendelse af teknologi	32
8.1.	Gældende regler.....	32
8.2.	Arbejdsgruppens overvejelser.....	32
8.2.1.	Overvejelser om elektronisk sagsbehandling.....	33
8.2.2.	Forslag til ny procedure.....	33
8.3.	Arbejdsgruppens anbefalinger	35
9.	Elektronisk registreringsdatabase og formidling af kulturarven	37
9.1.	Arbejdsgruppens overvejelser.....	37
9.2.	Arbejdsgruppens anbefalinger	38
	Bilagsfortegnelse	39
	Bilag 1	40
	Bilag 2	42
	Bilag 3	43
	Bilag 4	52

1. Indledning

De gældende regler for registrering af gravminder på folkekirkens kirkegårde findes i lov om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde. Bestemmelserne blev udarbejdet på grundlag af betænkning 1046/1985 afgivet af en af Kirkeministeriet den 4. september 1984 nedsat arbejdsgruppe.

Arbejdsgruppen skulle fremkomme med forslag til lovbestemmelser, der kunne skabe grundlag for et bedre værn om de bevaringsværdige gravminder end de dagældende regler, der blev anset for utilstrækkelige.

Arbejdsgruppen bestod af repræsentanter fra Københavns Bymuseum, en landskabsarkitekt, en repræsentant fra Nationalmuseet, en repræsentant fra Danmarks Provsteforening, en repræsentant fra Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer samt to repræsentanter fra Kirkeministeriet.

De gældende regler er fra 1986 og dermed over 25 år gamle. I foråret 2012 besluttede ministeren for ligestilling og kirke derfor at nedsætte en arbejdsgruppe, der skulle foretage et serviceeftersyn af den gældende ordning herunder overveje hensigtsmæssigheden af de eksisterende kriterier for registreringen m.v. samt i lyset af disse overvejelser komme med forslag til justeringer.

1.1. Kommissorium

Arbejdsgruppen fik følgende kommissorium:

»Kommissorium for arbejdsgruppen vedrørende serviceeftersyn af gravminderegistreringsordningen

Den kirkelige lovgivning har blandt andet til formål at sikre, at der ikke sker en forringelse af de kulturværdier, der er knyttet til folkekirkens kirkegårde.

Beskyttelsen af kirkegårdenes kulturværdier sker blandt andet ved, at der i loven er fastsat bestemmelser om registrering af bevaringsværdige gravminder.

De gældende regler blev indført i 1986. Da der nu er forløbet 25 år, vil det være hensigtsmæssigt, at der nu gennemføres et serviceeftersyn af ordningen.

Det sker ved, at der nedsættes en arbejdsgruppe med repræsentation fra Biskopperne, Provsteforeningen, Landsforeningen af Menighedsråd, Stiftskontorcheferne, Kulturstyrelsen og Nationalmuseet. Kirkeministeriet varetager formandskabet og er sekretariat for arbejdsgruppen.

Arbejdsgruppen skal se på, om de eksisterende kriterier for registrering af bevaringsværdige gravminder fortsat er hensigtsmæssige.

Arbejdsgruppen skal endvidere overveje, om registreringen af gravminder - herunder anvendelsen af kriterierne - med fordel kan foretages indenfor større enheder fx indenfor provstiet.

Samtidig skal arbejdsgruppen overveje behovet for bestemmelser, der giver mulighed for afregistrering af allerede registrerede bevaringsværdige gravminder.

Herudover skal arbejdsgruppen overveje, hvordan den teknologiske udvikling bedst muligt bringes i anvendelse ved registreringsopgaven. Endvidere skal der overvejes eventuelle muligheder for formidling af denne del af kulturarven via en digital løsning.

Herudover kan arbejdsgruppen drøfte spørgsmål, som arbejdsgruppen i øvrigt finder, er relevante for serviceeftersynet.

Arbejdsgruppens overvejelser og anbefalinger afleveres i en rapport til ministeren for ligestilling og kirke.«

1.2. Arbejdsgruppens sammensætning

Arbejdsgruppen har haft følgende sammensætning:

Chefkonsulent Marjun Egholm (formand), Ministeriet for Ligestilling og Kirke

Biskop over Roskilde Stift, Peter Fischer-Møller

Stiftskontorchef ved Helsingør Stift, Anne Sophie Hilbard

Provst for Hjallesø Provsti, Paw Kingo Andersen, Danmarks Provsteforening

Finn Poulsen, Landsforeningen af Menighedsråd

Konsulent Susanne Bjerknæs Petersen, Kulturstyrelsen

Museumsinspektør Hans Mikkelsen, Nationalmuseet

Arbejdsgruppens sekretariat har bestået af:

Fuldmægtig Jan Stampe Madsen, Ministeriet for Ligestilling og Kirke indtil udgangen af oktober 2012

Fuldmægtig Eva Stilov, Ministeriet for Ligestilling og Kirke

1.3. Arbejdsgruppens arbejde

Arbejdsgruppen har holdt i alt 4 møder i perioden fra 23. maj 2012 til 30. maj 2013

2. Sammenfatning af arbejdsgruppens anbefalinger

Arbejdsgruppen anbefaler:

1. At antallet af de eksisterende kriterier for registrering af bevaringsværdige gravminder reduceres. I en vejledning gøres der rede for de overordnede rammer for registreringen.
2. At udvælgelseskriterierne anvendes under hensyntagen til øvrige eksisterende registrerede gravminder i provstiet.
3. At der skabes en klar hjemmel til, at der kan foretages afregistrering af gravminder.
4. At der efter en 10 års periode foretages et serviceeftersyn af effekten af nye retningslinjer med henblik på en vurdering af, hvorvidt der er anledning til at foretage yderligere justeringer.

Der henvises til afsnit 5. samt bilag 1 og 3.

5. At biskoppen træffer afgørelse i alle sager om anbringelse af registrerede gravminder udenfor kirkegården.
6. At Nationalmuseets afgørelse om registrering af gravminder kan påklages til biskoppen.

Der henvises til afsnit 6. samt bilag 1 og 3.

7. At der i en vejledning gøres rede for muligheden for at beslutte forskellige vedligeholdelsesniveauer for registrerede gravminder, og at den af kulturministeren udpegede sagkyndige skriver en kort anbefaling for praktiske tiltag i forbindelse med vedligeholdelsen af gravmindet.

Der henvises til afsnit 7. samt bilag 3.

8. At forslag til registrering af bevaringsværdige gravminder sker ved elektronisk sagsbehandling.
9. At den af kulturministeren udpegede sagkyndige kan undlade fysisk besigtigelse af gravminder.
10. At oplysninger om registrerede gravminder lagres elektronisk.

11. At der ikke længere skal indsendes indberetninger til ministeriet om foretagne registreringer af gravminder.

Der henvises til afsnit 8. samt bilag 2 og 3.

12. At oplysninger om registrerede gravminder lægges ind i Kulturstyrelsens database 'Fund og Fortidsminder'.

Der henvises til afsnit 9. samt bilag 4.

3. Gældende retningslinjer for gravminderegistrering

Reglerne om registrering af gravminder fremgår af kapitel IV, §§ 20 til 22, i lov om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde.

Kapitel IV i lov om folkekirkens kirkebygninger kirkegårde, *om registrering af gravminder*, er indsat i forbindelse med den oprindelige lov nr. 268 af 22. maj 1986 om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde. Hertil knytter sig kapitel 3 i bekendtgørelsen¹ om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde, hvori der er fastsat nærmere regler om registrering af gravminder.

Loven havde til formål at forenkle, tydeliggøre og ajourføre bestemmelserne i den tidligere lovgivning², og kapitel IV indeholdt nye bestemmelser om registrering af gravminder, og er udarbejdet på grundlag af »Beretning vedrørende registrering af gravminder – Afgivet af den af Kirkeministeriet den 4. september 1984 nedsatte arbejdsgruppe«, Betænkning nr. 1046/1985.

Kirkeministeriet og Statens Museumsnævn udarbejdede en vejledning af april 1987, der indeholdt en gennemgang af lovgrundlaget, kriterier for bevaringsværdighed, samt de praktiske og økonomiske spørgsmål omkring gennemførelsen af registreringerne.

3.1. Registrering

3.1.1. Folkekirkeligt bestyrede kirkegårde

Af lovens³ § 21, stk. 1, fremgår det, at registreringerne foretages særskilt for hver kirkegård i forbindelse med provstesynet⁴.

Til brug ved registreringerne udarbejder menighedsrådet og en af kulturministeren udpeget sagkyndig et forslag, der fremsendes til provsten, jf. § 21, stk. 2.

Afgørelse om registrering træffes af provstesynet. Den sagkyndige kan overfor provstesynet gøre indsigelse mod afgørelsen. Tager provstesynet ikke indsigelsen til følge skal lederen af provstesynet forelægge spørgsmålet om registrering for biskoppen til afgørelse, jf. bekendtgørelsens § 32.

¹ Bekendtgørelse nr. 1238 af 22. oktober 2007.

² Lov nr. 282 af 30. juni 1922 om vedligeholdelse af kirker og kirkegårde m.v., jf. lovbekendtgørelse nr. 455 af 23. september 1947, som senere ændret ved lov nr. 651 af 21. december 1977.

³ Lovbekendtgørelse nr. 77 af 2. februar 2009 om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde.

⁴ Syn over kirken og kirkegården, som afholdes mindst hver 4. år. I synet deltager en bygningskyndig person, der er valgt af provstiudvalget. Provsten kan vælge at deltage i synet. Synsforretningen ledes af den af provstiudvalget valgte bygningskyndige eller af provsten, hvis denne deltager, jf. § 24, jf. § 26, stk. 1, i lov om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde.

3.1.2. Kommunalt bestyrede kirkegårde

For kirkegårde, der ikke er undergivet provstesynet (kommunalt bestyrede kirkegårde), foretages registreringen af Nationalmuseet. Det stedlige museum medvirker ved registreringen efter aftale med Nationalmuseet. Registreringen sker i samarbejde med kirkegårdsbestyrelsen.

Nationalmuseets afgørelse kan påklages til ministeren for ligestilling og kirke, jf. lovens § 21, stk. 3, 4. pkt.

Side 9
Dokument nr. 9762/13

3.2. Udførelse af registreringen

I bekendtgørelsens⁵, kapitel 3, §§ 30 til 33, er det fastsat, at forslag til registrering udarbejdes på kartotekskort, og at disse udfyldes af den af kulturministeren udpegede sagkyndige i 2 eksemplarer, hvoraf det ene sæt gennem menighedsrådet fremsendes til provsten til brug ved registreringen, medens det andet opbevares af vedkommende museum.

Ledes provstesynet af provstiudvalgets bygningskyndige, påhviler det provsten at fremsende forslaget om registrering til provstiudvalgets bygningskyndige.

Det fremgår endvidere af bekendtgørelsen, at registreringen sker ved, at synet i kirkegårdsprotokollen sætter et stempel ved det pågældende gravsted. Står gravmindet ikke på et gravsted, angives gravmindets placering på kirkegårdskortet med et stort bogstav (A, B, C, etc.), der ligeledes forsynes med stempel. Endvidere stemples det tilsvarende kartotekskort. Efter registreringen opbevares kartoteket ved kirken.

I provstiets synsprotokol og i kirkens protokol indføres en bemærkning om, at registrering har fundet sted med angivelse af antallet af registrerede gravminder.

3.3. Indberetning om foretagne registreringer

3.3.1. Folkekirkeligt bestyrede kirkegårde

Ved udgangen af hvert år sender provsten en indberetning til Ministeriet for Ligestilling og Kirke om, på hvilke kirkegårde registrering har fundet sted i løbet af året. Er registrering sket ved syn ledet af provstiudvalgets bygningskyndige, jf. § 26 i lov om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde, forestår provstiudvalgets bygningskyndige indberetningen.

3.3.2. Kommunalt bestyrede kirkegårde mv.

For de kirkegårde, hvor registreringen foretages af Nationalmuseet, foranlediger museet, at der udarbejdes et kartotek over de bevaringsværdige

⁵ Bekendtgørelse nr. 1238 af 22. oktober 2007 om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde.

gravminder, og at notering om registreringen sker ved stempning i kirkegårdsprotokollen eller på kirkegårdskortet.

Side 10
Dokument nr. 9762/13

Ved udgangen af hvert år sender Nationalmuseet en indberetning til Ministeriet for Ligestilling og Kirke om, på hvilke kirkegårde registrering har fundet sted i årets løb.

3.4. Udvælgelseskriterier

Det fremgår af lovens § 20, at gravminder der bevarer mindet om fortjenstfulde mænd og kvinder, eller som i øvrigt af kunstneriske, kulturhistoriske eller andre grunde må anses for særlig bevaringsværdige, skal registreres.

Vejledningen om registrering af gravminder⁶ definerer et gravminde således:

”Ved gravminder forstås foruden gravsten forstås alle andre former for mindesmærker, f.eks. kors, søjler og skulpturer. Undertiden udgør en karakteristisk indhegning, f.eks. et gitter af smede- eller støbejern, sammen med det på gravstedet værende mindesmærke en helhed, der må anses for bevaringsværdig. Gravmindet er altså i et sådant tilfælde såvel mindesmærket som indhegningen. Ligeledes kan en karakteristisk beplantning af træer eller buske have en sådan betydning for helheden, at den bør bevares som en del af gravmindet.”

Vejledningen indeholder en række udvælgelseskriterier, der nærmere beskriver, hvornår der er tale om gravminder, der bevarer mindet om fortjenstfulde mænd og kvinder, eller som i øvrigt af kunstneriske, kulturhistoriske eller andre grunde må anses for særlig bevaringsværdige:

”Ved udvælgelsen af de gravminder, der må anses for bevaringsværdige, lægges følgende vejledende regler til grund:

- a) *Alle gravminder, der er mere end 100 år gamle, bør i almindelighed anses for bevaringsværdige.*
- b) *Af de gravminder, der i tidens løb har været typiske for kirkegården, bør i al fald et eksemplar af hver type bevares for eftertiden.*

Dette gælder, selvom gravmindet ikke i sig selv er af særlig interesse, og navnlig hvis der er tale om en gravstentype, der fremfor andre har været foretrukket på egnen. Også gravmindets indhegning kan være udtryk for et særligt egnspræg eller lokal tradition.

- c) *Gravminder, hvis udsmykning er af særlig interesse.*

En sådan udsmykning kan f.eks. være relieffer, figurer, portrætter eller symboler, der er udtryk for tidligere tiders smag og idealer, og som derfor kan have kulturhistorisk interesse.

- d) *Gravminder med lokalhistoriske navne.*

⁶ Vejledning om registrering af gravminder, Kirkeministeriet og Statens Museumsnævn, april 1987, afsnit 2, p. 7 ff.

Samfundsudviklingen har medført, at lokalsamfundene gradvist er ved at miste deres præg. Flytning fra land til by og omvendt har således medvirket til, at slægtsnavne, der var karakteristiske for en bestemt egn, bliver sjældnere på egnen. Det er derfor af værdi, at gravminder med sådanne slægtsnavne bevares. Det samme gælder gravminder med gamle stednavne.

e) Gravminder med særligt fyldige og interessante inskriptioner.

I nogle tilfælde finder man på gamle gravsten meget fyldige inskriptioner, der beskriver de vigtigste begivenheder i afdødes liv, eller som priser afdødes mange gode egenskaber. Undertiden indeholder de titler eller stillingsbetegnelser, som ikke forekommer mere. Gravminder med sådanne inskriptioner kan af kultur- og sproghistoriske grunde være bevaringsværdige.

f) Gravminder udført af anerkendte kunstnere, eller som har særlig kunsthistorisk interesse.

Med hensyn til gravminder, der har kulturhistorisk interesse, kan nævnes sådanne, der i sin tid var udtryk for en nyskabelse, og som har dannet forbillede for senere massefremstillede gravminder.

g) Gravminder der bevarer mindet om fortjenstfulde mænd og kvinder.

Det er ikke muligt at give nærmere vejledning med hensyn til, hvorledes man kan bedømme, om en person har gjort sig fortjent til at hans eller hendes gravminde bevares. Der kan være tale om en særlig bemærkelsesværdig indsats inden for kunst, videnskab, erhvervsliv, i offentlig tjeneste eller på anden måde. Ikke alene personer, der har haft betydning for landet som helhed, men også sådanne, hvis virksomhed har haft særlig betydning for et lokalsamfund, kan falde ind under begrebet 'fortjenstfulde mænd og kvinder'.

Ved registreringen på kirkegårde i sønderjyske landsdele må det have for øje, at gravminder efter personer, der har haft særlig betydning for den tysksindede del af befolkningen i landsdelene kan være bevaringsværdige og derfor bør registreres."

3.5. Geografiske enheder

Af § 21, stk. 1, i lov om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde fremgår at:

»§ 21. Registreringen foretages særskilt for hver kirkegård af det i § 26 nævnte syn.«

Af bemærkningerne til bestemmelsen fremgår det, at:

»Stk. 1 forudsætter, at registreringen normalt foretages ved de ordinære 3-årige provstesyn. Om fornødent kan registreringen dog ske ved et ekstraordinært provstesyn i henhold til § 31. Der henvises til beretningen side 25-26«.7

⁷ Af lovens § 26, 1. pkt. fremgår det, at provstesyn afholdes mindst hvert 4. år.

I beretningen fremgår det af udkastet til udvælgelseskræterium b, der er identisk med det gældende kræterium b, at:

»b. Af de gravminder, der i tidens løb har været typiske for kirkegården, bør i al fald et eksempel af hver type bevares for eftertiden.

Dette gælder, selvom gravmindet ikke i sig selv er af særlig interesse, og navnlig hvis der er tale om en gravstenstype, der fremfor andre har været foretrukket på egnen. Også gravmindets indhegning kan være udtryk for et særligt egnspræg eller lokal tradition.«

Side 12

Dokument nr. 9762/13

3.6. Retsvirkninger af registreringen

3.6.1. Placering på kirkegården

Når et gravminde er registeret, må menighedsrådet eller kirkegårdsbestyrelsen ikke fjerne gravmindet fra kirkegården.

Ministeren for ligestilling og kirke kan imidlertid tillade, at registrerede gravminder anbringes andre steder end på kirkegården.⁸

3.6.2. Anbringelse af registrerede gravminder på kirkegården

Gravsten og andre mindesmærker, der registreres som bevaringsværdige, bør, hvor pladshensyn ikke umuliggør det, forblive stående på den oprindelige plads.

Hvor samspillet mellem gravsten og beplantninger af træer eller buske taler derfor, bør beplantningen bevares helt eller delvis, såfremt pladsforholdene ikke forhindrer det.⁹

3.6.3. Vedligeholdelse

Af formålsbestemmelsen i § 1 i lov om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde fremgår det, at:

»§ 1. Denne lov har til formål

- 1) at virke til, at folkekirkens kirkebygninger danner den bedst mulige ramme om menighedens gudstjenester, de kirkelige handlinger og andre kirkelige aktiviteter,
- 2) at sørge for, at der er tilstrækkelig plads til begravelser på folkekirkens kirkegårde, og at disse fungerer som værdige og vel vedligeholdte begravelsespladser, og
- 3) at sikre, at der ikke sker en forringelse af de kulturværdier, der er knyttet til kirkebygninger og kirkegårde.«

Af bemærkningerne til bestemmelsen¹⁰ følger det, at:

⁸ Jf. § 22, i lov om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde.

⁹ Vejledning om registrering af gravminder, Kirkeministeriet og Statens Museumsnævn, april 1987, afsnit 7, p. 14 og 15.

»Det er et af hovedformålene med lovforslaget at virke til, at folkekirkens kirkebygninger til enhver tid er indrettet og udstyret således, at de kan danne rammen om menighedens gudstjenester og andre kirkelige aktiviteter, og at folkekirkens kirkegårde fungerer som vel vedligeholdte begravelsespladser. Et andet formål er at sikre, at der ikke – p.g.a. manglende vedligeholdelse eller i forbindelse med udførelse af arbejder – sker en forringelse af de kulturværdier, der er knyttet til kirkebygninger og kirkegårde. Et middel hertil er bestemmelserne i kapitel V og kapitel VI om tilsyn og de nye bestemmelser i kapitel IV om registrering af bevaringsværdige gravminder.«

Forarbejderne til loven fra 1986 indeholder i øvrigt ikke særlige bemærkninger om vedligeholdelse og retsvirkningerne af, at et gravminde registreres som værende bevaringsværdigt. Derimod fremgår det af bemærkningerne¹¹, at bestemmelserne i kapitel IV er i overensstemmelse med beretningen, betænkning nr. 1046/1985, og i bemærkningerne henvises i øvrigt til betænkning 1046/1985.

Af betænkning 1046/1985 fremgår det vedrørende retsvirkningerne af, at et gravminde registreres som bevaringsværdigt¹², at

»Retsvirkningerne af, at et gravminde registreres som bevaringsværdigt, bør efter arbejdsgruppens opfattelse være, at det herefter ikke af kirkebestyrelsen kan fjernes fra kirkegården. Derimod kan registreringen ikke gribe ind i den ret, som indehaveren af gravstedsretten har til ved brugstidens udløb at fjerne gravminder og planter m.m. fra gravstedet¹³. Ifølge standardvedtægten for kirkegårde har indehaveren af gravstedsretten en sådan ret i et i vedtægten fastsat antal uger efter brugstidens udløb. Gøres der trods påmindelse ikke brug af denne ret, hjemfalder gravminde, til kirkegården. Drejer det sig om et registreret gravminde, må kirkegårdsbestyrelsen herefter ikke fjerne det fra kirkegården.

Når et registreret gravminde således ikke af kirkegårdsbestyrelsen må fjernes fra kirkegården, indebærer dette, at gravminde i uændret form fremdeles skal være en del af kirkegårdsanlægget. Den forpligtelse, der ifølge loven påhviler kirkegårdsbestyrelsen til at vedligeholde kirkegården, omfatter altså også de registrerede gravminder, der er hjemfaldet til kirkegården.«

Vedrørende menighedsrådenes pligt til vedligeholdelse af kirkegården fremgår det af § 9, stk. 1, i lov om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde, at:

»§ 9. Menighedsrådet sørger for, at kirkegården vedligeholdes, og at der er tilstrækkelig begravelsesplads for sognets beboere.«

¹⁰ L 154, F. T. 1985-86, Forslag til lov om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde, Folketingstidende, Bemærkninger til de enkelte bestemmelser, lovforslagets § 1.

¹¹ L 154, F. T. 1985-86, Forslag til lov om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde, Folketingstidende, Bemærkninger til de enkelte bestemmelser, lovforslagets § 20.

¹² Beretning vedrørende registrering af gravminder, betænkning nr. 1046/1986, afsnittet 'Arbejdsgruppens overvejelser og forslag', p. 19.

¹³ Jf. også cirkulære nr. 168 af 5. august 1977 om brugsret til gravsteder, afsnit IV, 5. afsnit.

Bestemmelsens stk. 2 indeholder hjemmel til, at ministeren for ligestilling og kirke kan fastsætte nærmere regler om anlæggelse, udvidelse, nedlæggelse, indhegning, indretning, beplantning og vedligeholdelse af kirkegårde samt om opførelse, ombygning, nedrivning og istandsættelse af bygninger til brug for kirken eller kirkegården.

Sådanne regler er fastsat i bekendtgørelse nr. 1238 af 22. oktober 2007 om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde.

3.7. Økonomi

3.7.1. Finansiering af udgifter forbundet med selve registreringsarbejdet

Lønudgiften til den af kulturministeren udpegede sagkyndige afholdes af vedkommende museum.

Udgifter til diæter og befordring efter de statslige regler afholdes af fællesfonden.

Den sagkyndige sender gennem museet en opgørelse til menighedsrådet over tilgodehavende diæter og befodringsgodtgørelse. Menighedsrådet attesterer opgørelsen og videresender den til stiftsøvrigheden til anvisning.

Udgifter forbundet med provstesynet afholdes af kirkekassen.

Eventuelle udgifter til kartotekskort forudsættes afholdt af vedkommende museum men kan, hvis ikke museet råder over sådanne kartotekskort, afholdes af kirkekassen.

Eventuelle udgifter til fotografering af de gravminder, der foreslås registreret, afholdes af vedkommende museum. Med provstiudvalgets samtykke kan der dog af kirkekassen afholdes udgifter til fremstilling af aftryk til anbringelse på kartotekskortene.

Der er ikke hjemmel til at afholde andre udgifter forbundet med registreringen af kirkekassen.

Særlig aftale i perioden 1990 – ca. 2005

I 1989/1990 blev der mellem Kirkeministeriet og det daværende Statens Museumsnævn indgået en aftale om, at der i særlige tilfælde af fællesfonden kunne afholdes udgifter til aflønning af den af museumsrådet udpegede sagkyndige. Aftalen vedrørte områder i landet, hvor vedkommende statsanerkendte museum ikke rådede over tilstrækkelige personalemæssige ressourcer til at deltage i registreringsarbejdet. Derfor var museet nødt til at ansætte en sagkyndig til at foretage registreringen. Der var tale om i alt ca. 280 kirkegårde rundt om i landet, og det forudsattes, at registreringen skulle foretages over en periode på 10-15 år.

Denne særlige ordning er ophørt.

3.7.2. Kirkegårde uden provstesyn

For kirkegårde der ikke er undergivet provstesyn (kommunalt bestyrede kirkegårde) foretages registreringen af Nationalmuseet, eventuelt under

medvirken af det stedlige museum efter aftale med Nationalmuseet, og udgifterne afholdes af fællesfonden.

Nationalmuseet tildeles en årlig bevilling til gravminderegistrering, og Nationalmuseet sender en opgørelse til Ministeriet for Ligestilling og Kirke, som sørger for, at beløbet anvises.

3.7.3. Finansiering af vedligeholdelse af registrerede gravminder

Registrerede gravminder, der er hjemfaldne til kirkegården, må ikke fjernes af kirkegårdsbestyrelsen. Det indebærer, at gravmindet i uændret form fremdeles skal være en del af kirkegårdsanlægget. Den forpligtelse, der ifølge loven påhviler kirkegårdsbestyrelsen til at vedligeholde kirkegården, omfatter altså også de registrerede gravminder, der er hjemfaldet til kirkegården¹⁴.

§ 20, stk. 3, i lov om folkekirkens økonomi¹⁵ indeholder en bestemmelse, der giver hjemmel til, at der kan ydes tilskud fra statskassen bl.a. til restaurering af særligt bevaringsværdige gravminder:

»§ 20, stk. 3. Endvidere udreder statskassen tilskud, hvis størrelse fastsættes på finansloven, dog mindst 14 mill. kr. årligt, til restaurering af kirker og af kirkers historiske inventar samt særligt bevaringsværdige gravminder.«

En ny kirkeistandsættelsesordning erstattede pr. 1. marts 2012 den tidligere ordning. På finanslovens § 22.11.15 afsættes årligt ca. 17 mio. til forskellige istandsættelsesprojekter i landets kirker.

Kirkeistandsættelsesordningen yder udelukkende statsstøtte til kirkelige restaureringsopgaver af kirker og gravminder, der ud fra en antikvarisk synsvinkel anses som en særlig værdifuld del af den danske kulturarv. Der er fastsat en bagatelgrænse på 50.000 kr. for kirkeinventar og gravminder.

¹⁴ Betænkning nr. 1046/1985, Beretning vedrørende registrering af gravminder, s. 19

¹⁵ Lovbekendtgørelse nr. 298 af 14. marts 2013 om folkekirkens økonomi.

4. Erfaringer med gravminderegistreringen

I Danmark er der ca. 2100 kirkegårde, hvoraf langt de fleste bestyres af menighedsrådene. Ca. 40 bestyres af kommuner.

Aktuelt findes der ikke et samlet overblik over hvilke kirkegårde, der har foretaget en registrering af gravminder, og der findes ikke en landsdækkende opgørelse over, hvor mange gravminder der er registreret.

Nationalmuseet har oplyst, at der er gennemført registrering af bevaringsværdige gravminder på ca. $\frac{3}{4}$ af de kommunalt bestyrede kirkegårde.

På arbejdsgruppens foranledning blev der sendt en forespørgsel til samtlige provstier med følgende spørgsmål:

1. Har det lokale museumsvesen foretaget registrering af gravminder i provstiet?
2. Kan provsterne angive et skøn over, hvor mange gravminder, som henstår på de folkekirkelige kirkegårde i provstiet alene ved menighedsrådets beslutning?

Samtidig blev 9 udvalgte lokale kulturhistoriske museer¹⁶ spurgt om, hvornår museerne senest har foretaget registreringer.:

1. Har museet foretaget gravminderegistrering.
2. Hvis museet har det, hvilken/hvilke kirkegårde er registreret.
3. Hvornår er den første registrering foretaget.
4. Hvornår er den seneste registrering foretaget.
5. Hvis museet ikke selv har foretaget gravminderegistrering - er museet da bekendt med andre museer, som har registreret.

Undersøgelsen i provstierne

69 provstier – svarende til ca. 2/3 af provstierne – besvarede forespørgslen. Af disse var det dog ikke alle, som havde mulighed for at give et fyldestgørende svar.

35 provstier har svaret "ja" til, at der er foretaget registreringer af bevaringsværdige gravminder på kirkegårdene i provstiet. 26 provstier har svaret, at der er foretaget delvis registrering af bevaringsværdige gravminder. De provstier som har svaret, at de mangler at registrere gravminder, oplyser, at det i reglen er museet, der har indstillet registreringen. 5 provstier har svaret "nej" til spørgsmålet. Endelig har 3 provstier ikke besvaret spørgsmålet. I alt 43 provstier svarede på spørgsmål 2. 14 provstier har ikke oplyst et præcist tal, men anfører "mange", "rigtig mange", "et ret stort antal" mv. 6 provstier anfører, at der er tale om "få" gravminder, der henstår på kirkegården alene ved menighedsrådenes beslutning. 23 provstier har angivet et tal, eller et skøn over hvor mange gravminder, der henstår på kirkegården alene ved menighedsrådenes beslutning. 2 af de 23 provstier

¹⁶ Bornholms Museum, Gilleleje Museum, Roskilde Museum, Køge Museum, Odense Bys Museer, Viborg Museum, Museum Østjylland, Skanderborg Museum, Museum Sønderjylland (Museet på Sønderborg Slot).

har angivet, at der ikke henstår nogen gravminder. De resterende 21 provstier angiver fra 5 til over 800 gravminder, der henstår alene ved menighedsrådenes beslutning.

Besvareelserne viser, at der i flere provstier henstår et større antal gravminder alene ved menighedsrådenes beslutning¹⁷.

Undersøgelsen blandt de adspurgte museer

Der er modtaget tilbagemeldinger fra 6 ud af de 9 adspurgte museer. Oplysningerne fra museerne vedrørte i alt ca. 280 sogne. Ikke alle museer, som har svaret, har medvirket til registreringen i samtlige sogne i deres områder. De 6 besvarelser viser endvidere, at registreringen typisk er påbegyndt i begyndelsen af 1990'erne og herefter er fortsat i varierende grad.

4.1. Sammenfatning

Besvareelserne gav blandt andet et billede af, at der fortsat er en del kirkegårde, hvor der ikke er foretaget en gennemgang med henblik på registrering af bevaringsværdige gravminder. Antages det, at de provstier, som har besvaret forespørgslen er repræsentative svarer det til, at registreringen er påbegyndt i ca. 51 pct. af landets provstier.

Ud fra samme antagelse om repræsentativitet viser besvareelserne, at ca. 38 pct. har foretaget delvist registrering af bevaringsværdige gravminder. Ca. 7 pct. af provstierne har ikke fået foretaget registrering af bevaringsværdige gravminder.

Det svarer til, at ca. 45 pct. af provstierne enten helt eller delvist mangler at få foretaget registrering af bevaringsværdige gravminder.

Ud fra de modtagne besvarelser fra provstierne er det ikke muligt at få en dækkende opgørelse over gravminder, som henstår alene ved menighedsrådenes beslutning. Noget tyder dog på, at der er forholdsvis mange gravminder, henstår alene ved menighedsrådenes beslutning.

I følge vejledningen om registrering af gravminder må gravminder kun fjernes fra kirkegården af menighedsrådet efter en nøje vurdering af, om der er tale om et gravminde, der er bevaringsværdigt ud fra vejledningens kriterier. Det er arbejdsgruppens opfattelse, at det ikke kan udelukkes, at de nuværende udvælgelseskriterier kan vanskeliggøre menighedsrådenes vurdering af, om der er tale om et gravminde, der er bevaringsværdigt.

For de provstier, hvor der endnu ikke er foretaget registrering, eller hvor der kun er foretaget en delvis registrering af gravminder, kan det betyde, at der sker en u hensigtsmæssig ophobning af gravminder på kirkegårdene.

¹⁷ Et forsigtigt estimat anslået ud fra en gennemsnitsberegning baseret på de modtagne besvarelser viser, at der er mindst 2.300 gravminder, som henstår på landets kirkegårde alene ved menighedsrådenes beslutning.

5. Udvalgelseskræterier og anvendelse

Arbejdsgruppen har overvejet, om registreringen af gravminder – herunder anvendelsen af kriterierne – med fordel kan foretages indenfor større enheder f.eks. provstiet.

Arbejdsgruppen har endvidere set på, om de eksisterende kriterier for registrering af bevaringsværdige gravminder fortsat er hensigtsmæssige.

Samtidig har arbejdsgruppen overvejet behovet for bestemmelser, der giver mulighed for afregistrering af allerede registrerede bevaringsværdige gravminder.

Arbejdsgruppen har endvidere overvejet præcisering af bestemmelserne.

5.1. Arbejdsgruppens overvejelser

5.1.1. Kriterierne

Det er arbejdsgruppens opfattelse, at de gældende udvalgelseskræterier ofte betragtes som kriterier, der 'skal' føre til en registrering af gravminder, og ikke, således som kriterierne er udarbejdet – betragtes som vejledende, hvoraf alene enkelte gravminder efter udøvelsen af et konkret skøn, 'bør' medføre en registrering.

Hertil kommer, at de lokale museer af forskellige årsager ikke har prioriteret opgaven med registrering af gravminder, hvorfor der fortsat er kirkegårde, hvor der endnu ikke er sket en gennemgang med henblik på registrering.

Det er arbejdsgruppens opfattelse, at de vejledende kriterier for registrering med fordel kan ændres således, at alene de gravminder, der er bevaringsværdige, registreres. Det kan ikke udelukkes, at en ændring af kriterierne kan gøre registreringsopgaven mere overkommelig for de kirkegårde, hvor første registrering ikke er gennemført.

Med hensyn til anvendelsen af kriterierne har arbejdsgruppen konstateret, at der efter den gældende ordning kan registreres ensartede gravminder på kirkegårde, der er beliggende umiddelbart i nærheden af hinanden.

Arbejdsgruppen foreslår, at registreringen kan tage udgangspunkt i provstiet. Det bør således være muligt at undlade registrering, hvis et tilsvarende eksemplar af et registreret gravminde allerede findes et andet sted i provstiet. På den anden side skal der også tages hensyn til kirkegården som lokalt kulturhistorisk miljø, og dette hensyn skal inddrages i vurderingen.

Arbejdsgruppen anbefaler, at de nye kriterier anvendes under hensyntagen til øvrige eksisterende registrerede gravminder i provstiet, og arbejdsgruppen foreslår, at det tydeliggøres, at udvælgelsen af bevaringsværdige gravminder så vidt muligt sker på provstiniveau.

5.1.2. Forslag til udvalgelseskræterier

Nedenfor følger en gennemgang af de eksisterende kriterier med forslag til ændringer.

Side 19
Dokument nr. 9762/13

Det foreslås at *udvælgelseskræterium a.¹⁸ og b.¹⁹* udgår som selvstændige kriterier. I stedet foreslås det, at en ny vejledning får følgende *indledende bemærkninger*:

"Definition Ved 'gravminder' forstås foruden gravsten andre former for mindesmærker, f.eks. kors, søjler og skulpturer. Undertiden udgør en karakteristisk indhegning, f.eks. et gitter af smede- eller støbejern, sammen med det på gravstedet værende mindesmærke en helhed, der må anses for bevaringsværdig.

Gravmindet er altså i et sådant tilfælde såvel mindesmærket som indhegningen. Ligeledes kan en karakteristisk beplantning af træer eller buske have en sådan betydning for helheden, at den bør bevares som en del af gravmindet.

Generelle overvejelser i forbindelse med udarbejdelse af forslag og efterfølgende registrering. Et gravminde skal alene registreres som bevaringsværdigt, hvis det ud fra en objektiv vurdering og efter anvendelse af udvælgelseskræterierne må anses for at være et gravminde, der bevarer mindet om fortjenstfulde mænd og kvinder, eller som i øvrigt af kunstneriske, kulturhistoriske eller andre grunde må anses for særlig bevaringsværdig.

Det er ikke hensigten med retningslinjerne om registrering af bevaringsværdige gravminder, at der nødvendigvis skal forefindes et registreret gravminde på hver kirkegård. Der kan således være kirkegårde, hvor det efter en gennemgang vurderes, at ingen gravminder bør registrere.

Hvis et gravminde vurderes at være bevaringsværdigt, skal registreringsmyndigheden forinden beslutning om registrering tillige tage hensyn til, hvilke typer gravminder, som allerede er registreret indenfor provstiet. Registrering kan således undlades, såfremt et tilsvarende gravminde allerede er registreret et andet sted i provstiet. Generelt bør det tilsigtes, at der registreres et mindre antal gravminder pr. kirkegård i provstiet. På den anden side skal der også tages hensyn til kirkegården som lokalt kulturhistorisk miljø, og dette hensyn skal inddrages i vurderingen.

Det kan indgå som et element i overvejelserne om henholdsvis at foreslå et gravminde til registrering, eller ved selve registreringen, at et gravminde er gammelt f.eks. over 100 år, men alder kan ikke være et kriterium i sig selv. På samme måde kan det indgå i overvejelserne, om et gravminde har været typisk for kirkegårdene i provstiet uden, at dette dog kan stå alene. Der skal således i begge tilfælde være mindst ét andet kriterium, der samtidig er opfyldt.

¹⁸ Alle gravminder, der er mere end 100 år gamle, bør i almindelighed anses for bevaringsværdige.

¹⁹ Af de gravminder, der i tidens løb har været typiske for kirkegården, bør i al fald et eksemplar af hver type bevares for eftertiden.

Selv om et gravminde som udgangspunkt opfylder ét eller flere af udvælgelseskriterierne, bør det overvejes om registrering bør finde sted, hvis gravmindet er i en sådan stand, at det adskiller sig væsentlig fra udgangspunktet (da gravmindet blev placeret på kirkegården) eller, at gravmindets kulturhistoriske værdi ikke længere er til stede. Det kan f. eks. være tilfældet, hvis en sten eller et gitter er stærkt eroderet, eller en inskription ikke længere kan tydes m.v. Udvælgelseskriterierne skal generelt betragtes som vejledende. Det indebærer, at det er et skøn, hvorvidt et gravminde skal registreres.”

*Udvælgelseskriterium c.*²⁰ Arbejdsgruppen foreslår, at kriteriet videreføres, men gøres blødere i formuleringen, således at det klart fremgår, at:

”Gravminder, hvis udsmykning er af særlig interesse kan anses for at være bevaringsværdige.

En sådan udsmykning kan f.eks. være relieffer, figurer, portrætter eller symboler, der er udtryk for tidligere tiders smag og idealer, og som derfor kan have kulturhistorisk interesse.”

*Udvælgelseskriterium d.*²¹ Arbejdsgruppen foreslår, at kriteriet ophæves, da det er arbejdsgruppens vurdering, at kriteriets indhold efterhånden har mistet sin betydning i registreringsmæssig henseende. Dog mener arbejdsgruppen, at sådanne gravminder kan have lokalhistorisk interesse. Arbejdsgruppen peger derfor på, at menighedsrådet forinden et sådant gravminde kasseres, kan kontakte det lokalhistoriske arkiv og høre, om arkivet vil være interesseret i at affotografere og beskrive gravmindet.

*Udvælgelseskriterium e.*²² Det er arbejdsgruppens vurdering, at der ikke længere er det samme behov for at bevare gravsten med meget fyldige inskriptioner, der beskriver de vigtigste begivenheder i afdødes liv, samt eventuelle stillingsbetegnelser mv. Det er arbejdsgruppens opfattelse, at formidling af denne type oplysninger i dag sker via andre medier. Den teknologiske udvikling har betydet, at andre medier f.eks. internettet vil være det vil være det primære sted til søgning af den slags oplysninger om afdøde personer. Arbejdsgruppen foreslår derfor, at kriteriet omformuleres, således:

”Gravminder med inskriptioner af usædvanlig og særlig bemærkelsesværdig karakter kan anses for at være bevaringsværdige”.

*Udvælgelseskriterium f.*²³ Arbejdsgruppen foreslår, at kriteriet videreføres, men gøres blødere i formuleringen, således at det klart fremgår, at:

”Gravminder udført af anerkendte kunstnere, eller som har særlig kunsthistorisk interesse kan anses for at være bevaringsværdige.

²⁰ Gravminder, hvis udsmykning er af særlig interesse.

²¹ Gravminder med lokalhistoriske navne.

²² Gravminder med særligt fyldige og interessante inskriptioner.

²³ Gravminder udført af anerkendte kunstnere, eller som har særlig kunsthistorisk interesse.

Med hensyn til gravminder, der har kunsthistorisk interesse, kan nævnes sådanne, der i sin tid var udtryk for en nyskabelse, og som har dannet forbillede for senere massefremstillede gravminder.

*Udvælgelseskriterium g.*²⁴ Arbejdsgruppen foreslår, at kriteriet videreføres, men gøres blødere i såvel formuleringen af kriteriet som i de forklarende bemærkninger, således at det klart fremgår, at:

”Gravminder der bevarer mindet om fortjenstfulde mænd og kvinder kan anses for at være bevaringsværdige.

Der kan være tale om en særlig bemærkelsesværdig indsats inden for kunst, videnskab, erhvervsliv, i offentlig tjeneste eller på anden måde. I forbindelse med vurderingen af, hvorvidt der er tale om en fortjenstfuld person kan der eventuelt søges vejledning i opslagsværker – eksempelvis Dansk Biografisk Leksikon. Herved gives en indikation af, hvorvidt det er almindeligt anerkendt, at der er tale om en person, der har ydet en bemærkelsesværdig indsats.

Ved registreringen på kirkegårde i sønderjyske landsdele må man være opmærksom på, at gravminder efter personer, der har haft særlig betydning for den tysksindede del af befolkningen i landsdelene kan være bevaringsværdige og derfor bør registreres.

5.1.3. Forslag sammenholdt med gældende udvælgelseskriterier

I skemaet nedenfor gengives de eksisterende kriterier i venstre spalte og forslag til nye kriterier i højre spalte. Skemaet skal ses i sammenhæng med arbejdsgruppens forslag til indledning, jf. ovenfor

<i>Gældende udvælgelseskriterium</i>	<i>Arbejdsgruppens forslag til nyt udvælgelseskriterium</i>
a. <i>Alle gravminder, der er mere end 100 år gamle, bør i almindelighed anses for bevaringsværdige.</i>	Udgår
b. <i>Af de gravminder, der i tidens løb har været typiske for kirkegården, bør i al fald et eksemplar af hver type bevares for eftertiden.</i> Dette gælder, selvom gravmindet ikke i sig selv er af særlig interesse, og navnlig hvis der er tale om en gravstenstype, der fremfor andre har været foretrukket på egnen. Også gravmindets indhegning kan	Udgår

²⁴ *Gravminder der bevarer mindet om fortjenstfulde mænd og kvinder.*

være udtryk for et særligt egnspræg eller lokal tradition.	
<p>c. Gravminder, hvis udsmykning er af særlig interesse.</p> <p>En sådan udsmykning kan f.eks. være relieffer, figurer, portrætter eller symboler, der er udtryk for tidligere tiders smag og idealer, og som derfor kan have kulturhistorisk interesse.</p>	<p>1. Gravminder, hvis udsmykning er af særlig interesse kan anses for at være bevaringsværdige.</p> <p>En sådan udsmykning kan f.eks. være relieffer, figurer, portrætter eller symboler, der er udtryk for tidligere tiders smag og idealer, og som derfor kan have kulturhistorisk interesse.</p>
<p>d. Gravminder med lokalhistoriske navne.</p> <p>Samfundsudviklingen har medført, at lokalsamfundene gradvist er ved at miste deres præg. Flytning fra land til by og omvendt har således medvirket til, at slægtsnavne, der var karakteristiske for en bestemt egn, bliver sjældnere på egnen. Det er derfor af værdi, at gravminder med sådanne slægtsnavne bevares. Det samme gælder gravminder med gamle stednavne.</p>	<p>Udgår</p> <p>Menighedsrådet kan forinden et sådant gravminde kasseres kontakte det lokalhistoriske arkiv og høre, om arkivet vil være interesseret i at affotografere og beskrive gravminde.</p>
<p>e. Gravminder med særligt fyldige og interessante inskriptioner.</p> <p>I nogle tilfælde finder man på gamle gravsten meget fyldige inskriptioner, der beskriver de vigtigste begivenheder i afdødes liv, eller som priser afdødes mange gode egenskaber. Undertiden indeholder de titler eller stillingsbetegnelser, som ikke forekommer mere. Gravminder med sådanne inskriptioner kan af kultur- og sproghistoriske grunde være bevaringsværdige.</p>	<p>2. "Gravminder med inskriptioner af usædvanlig og særlig bemærkelsesværdig karakter kan anses for at være bevaringsværdige".</p>
<p>f. Gravminder udført af anerkendte kunstnere, eller som har særlig kunsthistorisk interesse.</p>	<p>3. Gravminder udført af anerkendte kunstnere, eller som har særlig kunsthistorisk interesse kan anses for at være bevaringsværdige.</p>

<p>Med hensyn til gravminder, der har kulturhistorisk interesse, kan nævnes sådanne, der i sin tid var udtryk for en nyskabelse, og som har dannet forbillede for senere massefremstillede gravminder.</p>	<p>Med hensyn til gravminder, der har kunsthistorisk interesse, kan nævnes sådanne, der i sin tid var udtryk for en nyskabelse, og som har dannet forbillede for senere massefremstillede gravminder.</p>
<p>g. <i>Gravminder der bevarer mindet om fortjenstfulde mænd og kvinder.</i></p> <p>Det er ikke muligt at give nærmere vejledning med hensyn til, hvorledes man kan bedømme, om en person har gjort sig fortjent til at hans eller hendes gravminde bevares. Der kan være tale om en særlig bemærkelsesværdig indsats inden for kunst, videnskab, erhvervsliv, i offentlig tjeneste eller på anden måde. Ikke alene personer, der har haft betydning for landet som helhed, men også sådanne, hvis virksomhed har haft særlig betydning for et lokalsamfund, kan falde ind under begrebet 'fortjenstfulde mænd og kvinder'.</p> <p>Ved registreringen på kirkegårde i sønderjyske landsdele må det have øje, at gravminder efter personer, der har haft særlig betydning for den tysksindede del af befolkningen i landsdelene kan være bevaringsværdige og derfor bør registreres.</p>	<p>4. <i>Gravminder der bevarer mindet om fortjenstfulde mænd og kvinder kan anses for at være bevaringsværdige.</i></p> <p>Gravminder der bevarer mindet om fortjenstfulde mænd og kvinder kan anses for at være bevaringsværdige.</p> <p>Der kan være tale om en særlig bemærkelsesværdig indsats inden for kunst, videnskab, erhvervsliv, i offentlig tjeneste eller på anden måde. I forbindelse med vurderingen af, hvorvidt der er tale om en fortjenstfuld person kan der eventuelt søges vejledning i opslagsværker – eksempelvis Dansk Biografisk Leksikon. Herved gives en indikation af, hvorvidt det er almindeligt anerkendt, at der er tale om en person, der har ydet en bemærkelsesværdig indsats.</p> <p>Ved registreringen på kirkegårde i sønderjyske landsdele må man være opmærksom på, at gravminder efter personer, der har haft særlig betydning for den tysksindede del af befolkningen i landsdelene kan være bevaringsværdige og derfor bør registreres.</p>

5.1.4. Mulighed for afregistrering

Der er i loven²⁵ og den tilhørende bekendtgørelse²⁶ en relativ detaljeret beskrivelse af fremgangsmåden i forbindelse med registrering af et beva-

²⁵ Lovbekendtgørelse nr. 77 af 2. februar 2009 om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde.

²⁶ Bekendtgørelse nr. 1238 af 22. oktober 2007 om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde.

ringsværdigt gravminde. I reglerne er der ingen bestemmelser om, at et registreret gravminde kan afregistreres.

Side 24
Dokument nr. 9762/13

Arbejdsgruppen har drøftet, hvorvidt der bør være en adgang til, at der kan foretages afregistrering af gravminder.

Der er i arbejdsgruppen enighed om, at der bør skabes en klar hjemmel til, at der under særlige forudsætninger kan foretages afregistrering af gravminder.

Det er arbejdsgruppens opfattelse, at et gravminde skal kunne afregistreres:

- 1) når det vurderes, at et gravminde bør registreres, og et tilsvarende gravminde er registreret på en anden kirkegård i provstiet, kan det efter en konkret vurdering overvejes, hvorvidt det først registrerede gravminde bør afregistreres. Dette kan f.eks. være tilfældet, hvis det først registrerede gravminde vurderes at være væsentlig mindre bevaringsværdigt end det, der nu ønskes registreret,
- 2) når et gravminde ikke længere skønnes at udgøre en pryd for den pågældende kirkegård, og det ud fra en samlet vurdering ikke længere repræsenterer en kulturhistorisk værdi, eller
- 3) hvis man indenfor provstiet vurderer, at der ved brug af de gældende retningslinjer er fortaget registrering af flere gravminder indenfor et udvælgelseskriterium, og at man som følge heraf ønsker at nedbringe antallet af registrerede gravminder indenfor dette kriterium.

Under hensyntagen til formålet med registrering af gravminder, bør en beslutning om afregistrering træffes efter samme principper, som loven²⁷ foreskriver, når et gravminde registreres som bevaringsværdigt.

Et gravminde bør således kunne afregistreres efter følgende procedure:

- 1) menighedsrådet og en af kulturministeren udpeget sagkyndig har udarbejdet et forslag om, at gravmindet afregistreres som bevaringsværdigt gravminde, og
- 2) efter endelig beslutning af det i § 26 i lov om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde nævnte syn.

På de kommunalt bestyrede kirkegårde bør afregistrering kunne foretages, når:

- 1) Kirkegårdsbestyrelsen har udarbejdet forslag til afregistrering af et gravminde, og
- 2) efter endelig beslutning af Nationalmuseet.

5.1.5. Overvejelser om præcisering af bestemmelserne

²⁷ Lov om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde, kapitel IV, §§ 20 til 22. Se om forslag til ændringer i registreringsproceduren afsnit 8.2.1.

Arbejdsgruppens medlemmer har i varierende grad erfaringer med henvendelser, hvor pårørende har ytret ønske om at få deres gravsted eller gravminde registreret.

Side 25
Dokument nr. 9762/13

Det er arbejdsgruppens opfattelse, at man i forbindelse med en revision af udvælgelseskriterierne i en vejledning kan præcisere, at såvel registrering som afregistrering foregår på et sagligt grundlag efter forslag udarbejdet af menighedsrådet og en af kulturministeren udpeget sagkyndig.

Det er endelig arbejdsgruppens opfattelse, at det havde været formålstjenstligt, hvis der på et tidligere tidspunkt havde været foretaget en vurdering af effekten af de gældende retningslinjer for registrering af bevaringsværdige gravminder, da disse har eksisteret i ganske lang tid (over 25 år) uden at ordningen har været vurderet.

5.2. Arbejdsgruppens anbefalinger

Arbejdsgruppen anbefaler,

at udvælgelseskriterierne anvendes under hensyntagen til øvrige eksisterende registrerede gravminder i provstiet. Således kan provsten, eller den af provstiudvalget valgte bygningskyndige, i forbindelse med sin endelige registrering af gravminder tillige fremover inddrage sin viden om registrerede gravminder i andre sogne,

at der sker en revision af udvælgelseskriterierne, således at antallet af kriterier reduceres. I stedet gøres der i en vejledning rede for de overordnede rammer for registreringen, og

at der skabes en klar hjemmel til, at der kan foretages afregistrering af gravminder.

at der efter en 10 års periode foretages et serviceeftersyn af effekten af nye retningslinjer med henblik på en vurdering af, hvorvidt der er anledning til at foretage yderligere justeringer.

6. Flytning af kompetence og harmonisering af klageadgang

Arbejdsgruppen har drøftet, om der med fordel kan ske en decentralisering af kompetencen til at godkende, at registrerede gravminder anbringes andre steder end på kirkegården.

Arbejdsgruppen har endvidere drøftet om det fortsat er hensigtsmæssigt, at Nationalmuseets afgørelse om registrering kan påklage til ministeren for ligestilling og kirke.

6.1. Arbejdsgruppens overvejelser

6.1.1. Anbringelse af registrerede gravminder andre steder end på kirkegården

Det følger af de gældende retningslinjer²⁸, at menighedsrådet eller kirkegårdsbestyrelsen ikke må fjerne registrerede gravminder fra kirkegården.

Hvis et registreret gravminde ønskes fjernet fra kirkegården, kræves der tilladelse fra ministeren for ligestilling og kirke.

Det er en forudsætning for en tilladelse, at der er sikkerhed for, at gravmindet også fremtidigt er undergivet betryggende tilsyn. Det vil eksempelvis kunne forventes godkendt, at et registreret gravminde anbringes på et statsanerkendt museum, såfremt menighedsrådet (kirkegårdsbestyrelsen) og museet er enige herom.

Det er arbejdsgruppens opfattelse, at vurderingen af hvorvidt gravmindet efter en flytning også fremtidigt er » undergivet betryggende tilsyn« kan træffes af den stedlige biskop, som må antages at have et større lokalkendskab end ministeriet. Hertil kommer, at flytning af kompetencen til en lokal myndighed indebærer en 'kortere vej' for det lokale menighedsråd.

På den baggrund foreslår arbejdsgruppen en decentralisering af afgørelseskompetencen, således at biskoppen træffer afgørelse i sager om anbringelse af registrerede gravminder udenfor kirkegården.

6.1.2. Behandling af indsigelser af afgørelser om registrering

Det fremgår af bekendtgørelsens § 32, at den sagkyndige over for provstesynet kan gøre indsigelse mod den afgørelse, der er truffet i forbindelse med synet. Finder provstesynet ikke at kunne tage indsigelsen til følge, skal lederen af provstesynet forelægge spørgsmålet om registrering for biskoppen til afgørelse.

²⁸ Jf. § 22, stk. 2, i lov om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde samt Vejledning om registrering af gravminder, Kirkeministeriet og Statens Museumsnævn, april 1987, afsnit 8, p. 15.

For de kirkegårde, hvor registreringen af gravminder foretages af Nationalmuseet, gælder, at Nationalmuseets afgørelse om registrering efter de gældende retningslinjer²⁹ kan påklages til ministeren for ligestilling og kirke.

Det er arbejdsgruppens opfattelse, at muligheden for at Nationalmuseets afgørelse kan påklages, skal bevares.

Arbejdsgruppen finder, at der – uanset, at registreringsmyndigheden er forskellig - grundlæggende er tale om samme type af sager. Dette taler for en harmonisering af bestemmelserne således, at det er den samme myndighed, som behandler indsigelser mod afgørelsen, uanset om afgørelsen er truffet af provstesyndet eller af Nationalmuseet.

Arbejdsgruppen foreslår derfor at retningslinjerne ændres således, at kirkegårdsbestyrelsen kan gøre indsigelse over for Nationalmuseet. Finder Nationalmuseet ikke at kunne tage indsigelsen til følge, skal Nationalmuseet forelægge spørgsmålet om registrering for biskoppen til afgørelse. Biskoppens afgørelse er endelig.

6.2. Arbejdsgruppens anbefalinger

Arbejdsgruppen anbefaler,

at biskoppen træffer afgørelse i alle sager om anbringelse af registrerede gravminder udenfor kirkegården, og

at kirkegårdsbestyrelsen kan gøre indsigelse over for Nationalmuseets afgørelse om registrering af gravminder. Finder Nationalmuseet ikke at kunne tage indsigelsen til følge, skal Nationalmuseet forelægge spørgsmålet om registrering for biskoppen til afgørelse. Biskoppens afgørelse er endelig.

²⁹ Jf. § 21, stk. 3, 4. pkt., i lov om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde.

7. Vedligeholdelsespligt og omfang

Arbejdsgruppen har fundet det nærliggende at drøfte spørgsmålet om vedligeholdelsen af de registrerede gravminder.

Den vedligeholdelsespligt, som påhviler kirkegården, kan efter omstændighederne være økonomisk byrdefuld, især hvis der er registreret mange gravminder på kirkegården, men også karakteren af det enkelte gravminde kan have betydning for vedligeholdelsesomkostningerne.

7.1. Arbejdsgruppens overvejelser

7.1.1. Bestemmelser om vedligeholdelsespligt

Som nævnt hjemfalder et registreret gravminde til kirkegården, såfremt indehaveren af gravmindet ikke har fjernet gravmindet fra kirkegården efter brugstidens ophør, jf. forarbejderne til lov om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde.

Menighedsrådet eller kirkegårdsbestyrelsen må herefter ikke fjerne registrerede gravminder fra kirkegården. Hvis forholdene på kirkegården er til hinder for, at gravmindet kan blive stående på sin oprindelige plads, kan det anbringes et andet sted på kirkegården. Ministeren for ligestilling og kirke kan tillade, at registrerede gravminder anbringes andre steder end på kirkegården.

Når et registreret gravminde således ikke af menighedsrådet eller kirkegårdsbestyrelsen må fjernes fra kirkegården, indebærer det, at gravmindet i uændret form fremdeles skal være en del af kirkegårdsanlægget. Den forpligtelse, der ifølge lovens § 9, stk. 1, påhviler menighedsrådet til at vedligeholde kirkegården, omfatter derfor også de registrerede gravminder, der er hjemfaldet til kirkegården.

Lovens formålsbestemmelse skal blandt andet sikre, at der ikke – på grund af manglende vedligeholdelse eller i forbindelse med udførelse af arbejder – sker en forringelse af de kulturværdier, der er knyttet til kirkebygninger og kirkegårde.

Det påhviler således menighedsrådet ved det daglige tilsyn med kirkegården, det årlige syn samt provstesynet³⁰ over kirken og kirkegården at være opmærksom på, om der er behov for vedligeholdelse af et registreret gravminde³¹.

Udgifter til vedligeholdelse af gravminder på gravsteder, der er i brug afholdes af gravstedsindehaveren. Et menighedsråd kan således ikke af kirkekassen afholde udgifter til vedligeholdelsen af gravstedet, herunder eventuelle registrerede gravminder, hvor gravstedet endnu ikke er hjemfaldet. Det gælder også i den situation, hvor den, der har brugsretten til et gravsted, ikke vedligeholder gravstedet. Hvis den, der har brugsret til et

³⁰ Jf. § 26 i lov om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde.

³¹ Jf. § 23 og § 24 i lov om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde.

gravsted, ikke sørger for, at det holdes i sømmelig stand, kan det ryddes og besås med græs eller gruslægges i resten af brugsperioden. Dog skal gravminder opbevares indtil brugsperiodens udløb, jf. lovens § 17, stk. 2.

Udgifterne til vedligeholdelse af registrerede gravminder, der er hjemfaldet til kirkegården, skal afholdes af kirkekassen på samme måde som øvrige udgifter forbundet med vedligeholdelsen af kirkegården.

Det fremgår af forarbejderne til loven, at menighedsrådet skal yde gravmindet en ikke uvæsentlig opmærksomhed, når der foretages løbende vedligeholdelse, såfremt det skal være muligt og sikres, at: »... at gravmindet i uændret form fremdeles skal være en del af kirkegårdsanlægget« samt at sikre, at gravmindet bevares i »uændret form«. Hertil kommer lovens formålsbestemmelse, hvoraf fremgår, at loven skal sikre, at der ikke »sker en forringelse af de kulturværdier, der er knyttet til kirker og kirkegårde«.

7.1.2. Overvejelser om niveauer

Gennem de senere år har der været fokus på folkekirkens lokale økonomi og således også udgifterne forbundet med kirkegårdsdriften.

Et projekt om driftsstyring af kirkegårde³² har således til formål at give menighedsrådene et godt grundlag for at kunne tilrettelægge driftsopgaven systematisk og dermed blive mere opmærksomme på mål, arbejdsgange og ressourceforbrug. Målet er, at ressourcerne anvendes bedst muligt i forhold til det ønskede resultat. Det er således hensigten at kirkegården skal have en plejeplan, som blandt andet indeholder overordnede mål for kirkegården samt en opgavebeskrivelse. Arbejdet med plejeplanerne skal foregå lokalt, men med provstiet i en central rolle.

I arbejdet med plejeplanerne for kirkegården indgår således også de registrerede gravminder, og der er i standardbeskrivelserne³³ anført tilstandskrav for registrerede gravminder.

Et menighedsråd kan således ikke beslutte, at et registreret gravminde ikke skal vedligeholdes, men der er på den anden side heller ikke noget krav om, at et registreret gravminde fremstår som nyt.

Arbejdsgruppen har drøftet, at gravminder i mange tilfælde er fremstillet af materialer, der er mere eller mindre vejrbestandige, herunder f.eks. et gitter af smede- eller støbejern, sandsten mv., hvilket medfører, at det i realiteten ville være nødvendigt at foretage afskærmning eller lignende af gravmindet, såfremt det skulle sikres, at gravmindet ikke eroderer. Alter-

³² Susanne Guldager, Palle Kristoffersen og Kristian Philip Kjøller i samarbejde med Kirkeministeriet og Foreningen af Danske Kirkegårdsledere (2010) Kvalitetsbeskrivelser for kirkegårde, Standardbeskrivelser med mål og tilstandskrav for kirkegårdenes drift. Park- og Landskabsserien nr. 41/2010 og Praktisk håndbog i kirkegårdsdrift, Standardbeskrivelser med udførelseskrav for kirkegårdenes drift. Park- og Landskabsserien nr. 42/2010. I tilknytning hertil blev der i 2010 udgivet en pjece om driftsstyring på kirkegårde.

³³ Se note 31.

nativt ville det være nødvendigt med jævnlige gennemgribende renoveringer af gravmindet.

Side 30
Dokument nr. 9762/13

Det er arbejdsgruppens opfattelse at kirkegårde – set over længere tid - er dynamiske anlæg, der undergår forandringer i form af f.eks. reguleringer og ændrede begravelsesskikke samt de beslutninger, som menighedsrådene i øvrigt træffer om kirkegårdens indretning og vedligeholdelse. Det er arbejdsgruppens opfattelse, at der ikke bør kunne stilles krav om, at det enkelte menighedsråd vedligeholder et registreret gravminde ud over den standard af vedligeholdelse, som er besluttet for den øvrige kirkegård. Og vedligeholdelsen af de registrerede gravminder må således indgå i den samlede prioritering af opgaverne på kirkegården.

Afhængig af det registrerede gravmindes karakter, beskaffenhed, alder ved registreringen m.v. samt placering på kirkegården, bør vedligeholdelsen differentieres. Arbejdsgruppen foreslår, at vedligeholdelsen kan tage udgangspunkt i tre niveauer:

1. Høj vedligeholdelsesgrad. Det vil sige, at gravmindet søges bevaret så tæt på fuldstændig uændret tilstand som mulig i forhold til tilstanden på registreringstidspunktet.
2. Mindre eller begrænset vedligeholdelsesgrad, hvor patinering accepteres. Indsatsen og intensiteten vil være afhængig af gravmindets karakter og beskaffenhed, ligesom gravmindets alder og tilstand, når kirkegården overtager vedligeholdelsesforpligtelsen, må tillægges betydning.
3. Minimum af vedligeholdelse bestående i eventuel afbørstning og fjernelse af uønsket plantevækst ved gravmindet. Patinering ønskes med henblik på "forfald i skønhed". Dette kan være relevant ved gravminder, hvor der af forskellige grunde ikke kan vedligeholdes eller istandsættes uden uforholdsmæssigt ressourceforbrug, og hvor gravmindet på sigt vurderes at blive indstillet til afregistrering.

Arbejdsgruppens forslag kræver ikke lovændring, men skal ses i sammenhæng med arbejdsgruppens forslag om mulighed for afregistrering, jf. kapitel 5.1.4.

Arbejdsgruppen finder, at det tillige vil være formålstjenligt, hvis den af kulturministeren udpegede sagkyndige angiver en kort anbefaling for praktiske tiltag i forbindelse med vedligeholdelsen af gravmindet. Det kan f. eks. være en oplysning om, at der under ingen omstændigheder må anvendes algefjernelsesmidler på gravmindet.

Herved kan menighedsrådet straks efter en registrering lade gravmindet indgå i kirkegårdens plejeplan.

For så vidt angår de gravminder, der er registreret, anbefaler arbejdsgruppen, at menighedsrådet i forbindelse med udarbejdelsen af plejeplanen rådfører sig med den af kulturministeren udpegede sagkyndige, hvis det overvejes at ændre vedligeholdelsesgraden i forhold til hidtidig praksis.

7.2. Arbejdsgruppens anbefalinger

Arbejdsgruppen anbefaler,

at der i en vejledning gøres rede for muligheden for at beslutte forskellige vedligeholdelsesniveauer for registrerede gravminder, og

at den af kulturministeren udpegede sagkyndige skriver en kort anbefaling for praktiske tiltag i forbindelse med vedligeholdelsen af gravmindet.

8. Anvendelse af teknologi

De nuværende regler for registrering af gravminder hviler på en papirbaseret procedure og forudsætter, at den af kulturministeren udpegede sagkyndige sammen med menighedsrådet foretager en fysisk besigtigelse af kirkegården

Set i lyset af den teknologiske udvikling, vil det være oplagt, hvis registreringsproceduren tilrettelægges, så den så vidt muligt kan foregå på en mere nutidig måde. Hertil kommer, at omorganiseringer indenfor museumsområdet har betydet, at der er blevet færre museer. Dermed er der blevet større afstand fra den enkelte kirkegård til den af kulturministeren udpegede sagkyndige, hvilket også taler for en ændring i registreringsproceduren.

8.1. Gældende regler

Forslag til registrering udarbejdes på kartotekskort, der udfyldes af den af kulturministeren udpegede sagkyndige i to eksemplarer, hvoraf det ene sæt gennem menighedsrådet sendes til provsten til brug ved registreringen jf. bekendtgørelsens § 30, stk. 1.

Af vejledningen fremgår det, at initiativet til igangsætning af registreringen forudsættes at udgå fra den af kulturministeren udpegede sagkyndige, der indledningsvis aftaler en besigtigelse af kirkegården med henblik på udvælgelse af de gravminder, som det vil være relevant at overveje at medtage i et forslag til registrering.

På de folkekirkeligt bestyrede kirkegårde fremgår det af loven, at den af kulturministeren udpegede sagkyndige til brug ved registreringen udarbejder et forslag, der fremsendes gennem menighedsrådet til provsten.

Selve afgørelsen om registrering træffes herefter af provstesynet.

Med hensyn til de kommunalt bestyrede kirkegårde foretages registreringen af Nationalmuseet. Det stedlige museum kan medvirke ved registreringen efter nærmere aftale med Nationalmuseet. Registreringen sker i samarbejde med kirkegårdsbestyrelsen.

Afgørelse om registrering træffes af Nationalmuseet.

Af vejledningen fremgår det, at indtil den første registrering har fundet sted, må gravminder kun fjernes af menighedsrådet (kirkegårdsbestyrelsen) efter en nøje vurdering af, om der er tale om et gravminde, der er bevarelsesværdigt ud fra de gældende kriterier.

Efter at den første registrering har fundet sted, er det overladt til provstesynene at være opmærksomme på, om der skal ske en ajourføring af registreringen.

8.2. Arbejdsgruppens overvejelser

8.2.1. Overvejelser om elektronisk sagsbehandling

Anvendelsen af kartotekskort er forældet teknologi og arbejdsgruppen foreslår, at kravet om anvendelse af kartotekskort udgår af bekendtgørelsen.

Arbejdsgruppen har drøftet, hvorledes registreringsprocessen kan smidiggøres, og hvorvidt dette harmonerer med de gældende retningslinjer³⁴ om foretagelse af gravminderegistrering. Det er endvidere arbejdsgruppens indtryk, at registreringsprocessen er blevet yderligere vanskeliggjort i løbet af de seneste år, idet flere mindre lokale museer er blevet nedlagt, og herefter indlagt under større museer væk fra det enkelte lokalområde. Dette kan være en medvirkende årsag til, at de lokale museer ikke har prioriteret opgaven med registrering af gravminder. Hertil kommer, at den af kulturministeren udpegede sagkyndige i mange tilfælde er nødt til at bruge en hel dag på fysisk besigtigelse for at kunne medvirke til udarbejdelse af forslag til registrering.

Der er i arbejdsgruppen enighed om, at der kunne spares et ikke uvæsentligt antal timer på landsplan, hvis den sagkyndige ikke nødvendigvis skal transportere sig over længere strækninger for at medvirke til udarbejdelse af forslag.

På de kirkegårde, hvor der endnu ikke er foretaget en registrering, eller hvor den første registrering ligger mange år tilbage, har menighedsrådet opbevaret de gravminder, som ud fra de gældende kriterier kan være bevaringsværdige, jf. vejledningens pkt. 9.

Det er arbejdsgruppens opfattelse, at en sådan ophobning af muligt bevaringsværdige gravminder på kirkegårdene er uhensigtsmæssig. Derfor foreslår arbejdsgruppen, at det skal være muligt for menighedsrådet at tage initiativ til, at registreringen foretages i en skriftlig procedure.

Det kan ske ved at det stedlige menighedsråd udarbejder forslag - baseret på de opbevarede gravminder - til registrering. I forslaget kan menighedsrådet kort beskrive de(t) pågældende gravminde(r), som menighedsrådet vil bringe i forslag til registrering, samt anføre en begrundelse herfor. Forslaget vedlægges mindst to digitale foto af gravmindet: ét nærbillede og ét billede, der viser gravmindets næromgivelser.

Forinden menighedsrådet udarbejder forslag til registrering, jf. ovenfor, kan menighedsrådet eventuelt anmode provstesynet om bistand til vurderingen af, hvilke af de henstillede gravminder som er utvivlsomt ikke-bevaringsværdige.

8.2.2. Forslag til ny procedure

Nedenfor er skitseret et forslag til en ny procedure:

1. Menighedsrådet sender beskrivelsen, begrundelsen og billederne elektronisk til den af kulturministeren udpeget sagkyndig. Såfremt menighedsrådet bringer flere gravminder i forslag, skal det fremgå af den

³⁴ Lov om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde.

elektroniske fremsendelse til den sagkyndige, hvilke fotos og hvilke beskrivelser mv., der tilhører de pågældende gravminder.

Side 34
Dokument nr. 9762/13

2. Den sagkyndige kan herefter foretage en museumsfaglig vurdering af det fremsendte, herunder angive en kort anbefaling for praktiske tiltag i forbindelse med vedligeholdelsen af gravmindet, og herefter påtegne den elektroniske fremsendelse.

Den sagkyndige kan foretage den museumsfaglige vurdering uden at foretage fysisk besigtigelse af det pågældende gravminde. Hvis det skønnes nødvendigt, kan den sagkyndige beslutte at foretage besigtigelse af gravmindet – eventuelt i en 'pakketur', der indeholder besigtigelse af flere kirkegårde. Det stedlige menighedsråds tilstedeværelse vil ikke være påkrævet ved sådanne besigtigelser.

3. Den sagkyndige returnerer derefter den elektroniske fremsendelse med påtegning til menighedsrådet, der sørger for at sende forslaget om registrering til provsten til brug ved registreringen, jf. lovens § 21, stk. 2. Ledes provstesynet af provstiudvalgets bygningskyndige, jf. lov om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde § 26, påhviler det provsten at fremsende forslaget om registrering til provstiudvalgets bygningskyndige.
4. Den af kulturministeren udpegede sagkyndige foretager endvidere journalisering af den udgående elektroniske fremsendelse med påtegning.
5. Provsten eller den af provstiudvalget valgte bygningskyndige kan herefter foretage registreringen efter de gældende retningslinjer, herunder indføre bemærkning om, at registreringen har fundet sted i provstiets synsprotokol og kirkens protokol.

Provsten, eller den af provstiudvalget valgte bygningskyndige, skal tillige i forbindelse med sin registrering af gravminder fremover inddrage sin viden om registrerede gravminder i andre sogne i provstiet. Derved kan registreringsmyndigheden tage hensyn til, hvilke typer gravminder, som allerede er registreret indenfor provstiet. Det bør således være muligt at undlade registrering, hvis et tilsvarende eksemplar af et registreret gravminde allerede findes et andet sted i provstiet. På den anden side skal der også tages hensyn til kirkegården som lokalt kulturhistorisk miljø, og dette hensyn skal inddrages i vurderingen³⁵.

6. Provsten eller den bygningskyndige foranstalter endvidere, at den elektroniske fremsendelse fra menighedsrådet med forslag til registrering journaliseres i provstiets journalsystem med bemærkning om, at registrering har fundet sted. Det foranstalles tillige, at der sendes meddelelse til menighedsrådet og den af kulturministeren udpegede sagkyndige om registreringen.

³⁵ Se hertil afsnit 5.1.1. f., kriterierne.

Provsten eller den bygningskyndige skal herefter ikke ved udgangen af hvert år sende indberetning til Ministeriet for Ligestilling og Kirke om, på hvilke kirkegårde registrering har fundet sted i løbet af året³⁶.

Side 35
Dokument nr. 9762/13

Arbejdsgruppen foreslår, at Kulturstyrelsen udarbejder en liste over museernes dækningsområde, så menighedsrådet nemt kan orientere sig om, hvortil menighedsrådenes forslag skal sendes.

Der er i arbejdsgruppen enighed om, at der fortsat på de kommunalt bestyrede kirkegårde er et behov for, at registreringen foretages af Nationalmuseet, og at det stedlige museum medvirker ved registreringen efter aftale med Nationalmuseet, samt at registreringen sker i samarbejde med kirkegårdsbestyrelsen³⁷.

Arbejdsgruppen ønsker således ikke at fremkomme med forslag til en ændring af loven på dette punkt.

Derimod er arbejdsgruppen af den opfattelse, at der bør ske en ajourføring af bekendtgørelsen³⁸, således at der ikke forudsættes anvendelse af et papirbaseret kartotek, men at der kan ske notering i en elektronisk journal.

Arbejdsgruppen foreslår endvidere, at Nationalmuseet ikke fremover behøver at indsende årlig indberetning til ministeriet om, på hvilke kirkegårde registrering er sket.

Endelig er det arbejdsgruppens opfattelse at der, der hvor den første registrering er gennemført, fremover skal ske registrering af nytilkomne hjemfaldne gravminder efter den samme skriftlige procedure, som er beskrevet for de kirkegårde, hvor der endnu ikke er sket en første gangs registrering.

8.3. Arbejdsgruppens anbefalinger

Arbejdsgruppen anbefaler,

at der i overensstemmelse med arbejdsgruppens forslag, sker udarbejdelse af elektronisk forslag til registrering af bevaringsværdige gravminder på de folkekirkeligt bestyrede kirkegårde,

at den sagkyndige kan foretage den museumsfaglige vurdering uden at foretage fysisk besigtigelse af det pågældende gravminde,

at der sker elektronisk lagring af oplysningerne om en foretagen registrering hos den af kulturministeren udpegede sagkyndige, og i provstiet,

at der i overensstemmelse med arbejdsgruppens forslag, sker elektronisk lagring af oplysningerne om registrering i forbindelse med Nationalmuseets registrering af gravminder på de kommunalt bestyrede kirkegårde, og

³⁶ Således som det foreskrives i den gældende § 31, stk. 3, i bekendtgørelse nr. 1238 af 22. oktober 2007 om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde.

³⁷ Jf. § 21, stk. 3, i lov om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde.

³⁸ § 33, stk. 1, i bekendtgørelse nr. 1238 af 22. oktober 2007 om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde.

at der ikke længere skal indsendes indberetninger til ministeriet om foretagne registreringer af gravminder.

9. Elektronisk registreringsdatabase og formidling af kulturarven

Side 37

Dokument nr. 9762/13

I dag er der mulighed for at formidling af information og viden kan ske nemt og hurtigt via internettet. Arbejdsgruppen finder, at der bør være mulighed for, at interesserede via en central base kan få adgang til oplysninger om, hvor der er registreret gravminder.

Arbejdsgruppen har endvidere overvejet, hvorvidt en landsdækkende digital database kan anvendes i forbindelse med selve registreringsprocessen.

9.1. Arbejdsgruppens overvejelser

Det er arbejdsgruppens opfattelse, at det vil være en fordel, hvis der kan ske formidling af oplysninger om registrerede gravminder på landets kirkegårde via en digital løsning.

Kulturstyrelsens repræsentant i arbejdsgruppen har peget på Kulturstyrelsens landsdækkende database 'Fund og Fortidsminder' som en mulig løsning.

I bilag 4 findes en beskrivelse af Kulturstyrelsens fortidsmindedatabase 'Fund og Fortidsminder'. Endvidere har arbejdsgruppen fået en demonstration af databasen.

Kulturstyrelsens database 'Fund og Fortidsminder' er en fortsættelse af Sognebeskrivelsen, der i 1984 blev til Det kulturhistoriske Centralregister, og som lokalmuseerne ifølge Museumsloven har indberetningspligt til.

'Fund og Fortidsminder' præsenteres i dag på to platforme: et registrator-site, som anvendes af forvaltere, forskere og planlæggere og et offentligt-site, som henvender sig til den almindelige borger. Det offentlige site kan tilgås via adressen: <http://www.kulturarv.dk/fundogfortidsminder/>

'Fund og Fortidsminder' samler oplysninger om 1) den geografiske placering af fundstedet for et fortidsminde, 2) selve typen af fortidsminde, og 3) begivenheder i relation til fundomstændigheder, f.eks. årsag til at fortidsmindet er fundet, eventuelle udgravninger mv.

Arbejdsgruppen har som supplement til den skriftelige præsentation af databasen fået oplyst, at det som udgangspunkt vil være omkostningsfrit at benytte databasen.

Databasen benyttes allerede til registrering og formidling af krigergrave.

Det er arbejdsgruppens opfattelse, at databasen 'Fund og Fortidsminder' vil være velegnet i henseende til formidling af oplysninger om registrerede gravminder på landets kirkegårde, da man ved en enkel søgning på pågældende kirkegård nemt kan danne sig et overblik over registrerede bevarelsesværdige gravminder foruden de fortidsminder som i øvrigt måtte være registreret på den pågældende kirkegård.

Ved brug af databasen er samtidig mulighed for at få et overblik på landsplan over, hvor og hvor mange gravminder på landets kirkegårde, der er

registrerede som bevaringsværdige i henhold til lov om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde.

Side 38

Dokument nr. 9762/13

Det er endvidere arbejdsgruppens opfattelse, at databasen vil være velegnet til at indgå som et sidste led i registreringsprocessen. Den af kulturministeren udpegede sagkyndige har adgang til registratør sitet og kan – når registrering har fundet sted - indlægge oplysningerne om gravmindet, eventuelle fotos og begrundelsen for registreringen.

På tilsvarende vis kan Nationalmuseet via registratør sitet indlægge en beskrivelse, en begrundelse for registreringen og eventuelle fotos, når en registrering er foretaget.

Arbejdsgruppen har i afsnit 5.1.4. foreslået, at der skabes en klar hjemmel til, at der kan ske afregistrering af et gravminde. Også i denne proces kan det være nyttigt, at alle relevante informationer om gravmindet findes i en database.

9.2. Arbejdsgruppens anbefalinger

Arbejdsgruppen anbefaler,

at oplysninger om registrerede gravminder lægges ind i Kulturstyrelsens database 'Fund og Fortidsminder'.

Bilagsfortegnelse

Side 39
Dokument nr. 9762/13

Bilag 1: Udkast til lovforslag om afregistrering af registrerede gravminder, anvendelse af udvælgelseskriterier indenfor større geografiske enheder mv.

Bilag 2: Udkast til nyt kapitel 3 i bekendtgørelse om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde

Bilag 3: Udkast til vejledning om registrering af gravminder m.v.

Bilag 4: Beskrivelse af Kulturstyrelsens fortidsmindedatabase 'Fund og Fortidsminder'

Bilag 1
Forslag til lovændringSide 40
Dokument nr. 9762/13

Nedenfor er gengivet udkast til forslag til ændringer i lov om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde, som er en forudsætning for gennemførelse af arbejdsgruppens anbefalinger.

Forslag

til

Lov om ændring af lov om lov om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde

(Afregistrering af registrerede gravminder, anvendelse af udvælgelseskriterier indenfor større geografiske enheder m.v.)

§ 1

I lov om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde, jf. lovbekendtgørelse nr. 77 af 2. februar 2009 foretages følgende ændringer:

1. *Overskriften* til kapitel IV affattes således:

»Registrering og afregistrering af gravminder«

2. § 21, stk. 1, affattes således:

»§ 21. Registreringen af gravminder på provstiets kirkegårde foretages af det i § 26 nævnte syn.«

3. § 21, stk. 3, 4. pkt., affattes således:

»Nationalmuseets afgørelse kan påklages til biskoppen.«

4. § 22, stk. 2, affattes således:

»Stk. 2. Biskoppen kan tillade, at registrerede gravminder anbringes andre steder end på kirkegården. Biskoppens afgørelse kan ikke indbringes for anden administrativ myndighed.«

5. Efter § 22 indsættes:

» § 22 a. Afregistrering af gravminder på provstiets kirkegårde foretages af det i § 26 nævnte syn.

Stk. 2. Til brug ved afregistreringen udarbejder menighedsrådet og en af kulturministeren udpeget sagkyndig et forslag, der fremsendes til provsten.

Stk. 3. For kirkegårde, hvor registreringen er foretaget af Nationalmuseet, foretages afregistreringen af Nationalmuseet. Kirkegårdsbestyrelsen fremsender forslag til afregistrering til Nationalmuseet. Nationalmuseets afgørelse kan påklages til biskoppen.

Stk. 4. Ministeren for ligestilling og kirke fastsætter nærmere regler om afregistrering.«

Side 41
Dokument nr. 9762/13

§ 2

Loven træder i kraft den xx. xxx. 2013.

§ 3

Loven gælder ikke for Færøerne og Grønland.

Bilag 2**Forslag til nyt kapitel 3 i bekendtgørelse om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde**

Side 42

Dokument nr. 9762/13

Kapitel 3

Registrering og afregistrering af gravminder

§ 30. Menighedsrådet udarbejder forslag til registrering. Menighedsrådet fremsender forslaget til den af kulturministeren udpegede sagkyndige, jf. lovens § 21, stk. 2. Den sagkyndige returnerer forslaget med påtegning til menighedsrådet. Menighedsrådet sender forslaget til provsten til brug ved registreringen, jf. lov om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde § 21, stk. 2.

Stk. 2. Ledes provstesynet af provstiudvalgets bygningskyndige, jf. lov om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde § 26, påhviler det provsten at fremsende forslaget om registrering til provstiudvalgets bygningskyndige.

Stk. 3. Ved afregistrering benyttes samme fremgangsmåde som anført i stk. 1 og 2.

§ 31. Registreringen sker ved, at synet i kirkegårdsprotokollen noterer registreringen ved det pågældende gravsted. Står gravmindet ikke på et gravsted, angives gravmindets placering på kirkegårdskortet med et stort bogstav (A, B, C, etc.). Menighedsrådet, provsten og den af kulturministeren udpegede sagkyndige journaliserer korrespondance vedrørende registreringen.

Stk. 2. I provstiets synsprotokol og i kirkens protokol indføres en bemærkning om, at registrering har fundet sted med angivelse af antallet af registrerede gravminder.

Stk. 3. Notering om afregistrering følger samme fremgangsmåde som registrering, jf. stk. 1 og 2.

§ 32. Den sagkyndige kan over for provstesynet gøre indsigelse mod den afgørelse, der er truffet i forbindelse med synet. Finder provstesynet ikke at kunne tage indsigelsen til følge, skal lederen af det pågældende provstesyn, jf. lov om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde § 26, forelægge spørgsmålet om registrering for biskoppen til afgørelse.

§ 33. For de kirkegårde, hvor registreringen foretages af Nationalmuseet, foranlediger museet, at der udarbejdes en elektronisk journal over de bevaringsværdige gravminder, og at notering om registreringen foretages i kirkegårdsprotokollen eller på kirkegårdskortet.

Bilag 3

Dokument nr. 49294/13

Udkast

til

Vejledning

om registrering af gravminder m.v.

Indledning

1. Reglerne om registrering af gravminder findes i lov om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde kapitel IV og bekendtgørelse om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde kapitel 3.

Formålet med denne vejledning er at angive nogle retningslinjer til brug for udarbejdelsen af forslag til registrering af bevaringsværdige gravminder.

Vejledningen er en hjælp til alle, der er involveret i registreringsarbejdet. Det vil sige menighedsråd, den af kulturministeren udpegede sagkyndige og provsten¹, og for så vidt angår de kirkegårde, som ikke er undergivet provstesyn, kirkegårdsbestyrelsen og Nationalmuseet.

Først redegøres der for, hvad et gravminde er. Dernæst følger et afsnit om hvilke generelle overvejelser menighedsrådet/ kirkegårdsbestyrelsen må gøre sig i forbindelse med udarbejdelse af forslag til registrering. Herefter følger en beskrivelse af de kriterier, som kan lægges til grund ved udarbejdelsen af forslag til registrering.

Herudover er registreringsproceduren omtalt, ligesom proceduren ved afregistrering er beskrevet. I forlængelse heraf omtales retningslinjerne for anbringelse af registrerede gravminder på kirkegården samt bestemmelserne om anbringelse af registrerede gravminder andre steder end på kirkegården.

Endvidere er der et afsnit om, hvordan menighedsrådet kan integrere vedligeholdelsen af de registrerede gravminder i plejeplanen for kirkegården.

Endelig omtales retningslinjerne for fjernelse af ikke registrerede gravminder fra kirkegården.

I bilaget til vejledningen[ej vedlagt] er optrykt en liste over de statsanerkendte museer, som menighedsrådet kan henvende sig til med forslag om registrering eller afregistrering.

¹ Syn over kirken og kirkegården afholdes mindst hver 4. år. I synet deltager en bygningskyndig person, der er valgt af provstiudvalget. Provsten kan vælge at deltage i synet. Synsforretningen ledes af den af provstiudvalget valgte bygningskyndige eller af provsten, hvis denne deltager, jf. § 24, jf. § 26, stk. 1, i lov om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde.

Gravminder

Side 2

Dokument nr. 49294/13

2. Ved gravminder forstås foruden gravsten andre former for mindesmærker, f.eks. kors, søjler og skulpturer.

Undertiden udgør en karakteristisk indhegning, f.eks. et gitter af smede- eller støbejern, sammen med det på gravstedet værende mindesmærke en helhed, der må anses for bevaringsværdig. Gravmindet er altså i et sådant tilfælde såvel mindesmærket som indhegningen. Ligeledes kan en karakteristisk beplantning af træer eller buske have en sådan betydning for helheden, at den bør bevares som en del af gravmindet.

Generelle overvejelser som menighedsrådet/kirkegårdsbestyrelsen må gøre sig ved udarbejdelse af forslag til registrering

3. Et gravminde skal alene registreres som bevaringsværdigt, hvis det ud fra en saglig vurdering og efter anvendelse af udvælgelseskriterierne må anses for at være et gravminde, der bevarer mindet om fortjenstfulde mænd og kvinder, eller som i øvrigt af kunstneriske, kulturhistoriske eller andre grunde må anses for særlig bevaringsværdigt.

Det er ikke hensigten med retningslinjerne om registrering af bevaringsværdige gravminder, at der nødvendigvis skal forefindes et registreret gravminde på hver kirkegård. Der kan således være kirkegårde, hvor det efter en gennemgang vurderes, at ingen gravminder bør registreres.

Det kan indgå som et element i overvejelserne, at et gravminde er gammelt f.eks. over 100 år, men alder er ikke i sig selv afgørende. Tilsvarende kan det indgå i overvejelserne, om et gravminde har været typisk for kirkegårdene i provstiet. I begge tilfælde skal mindst ét andet kriterium samtidig være opfyldt.

Selv om et gravminde som udgangspunkt opfylder ét eller flere af udvælgelseskriterierne, bør det overvejes om registrering bør finde sted, hvis gravmindet er i en sådan stand, at det adskiller sig væsentligt fra den tilstand gravmindet var i, da gravmindet blev placeret på kirkegården eller, at gravmindets kulturhistoriske værdi ikke længere er til stede. Det kan f. eks. være tilfældet, hvis en sten eller et gitter er stærkt eroderet, eller en inskription ikke længere kan tydes m.v.

Udvælgelseskriterierne skal generelt betragtes som vejledende. Det indebærer, at det altid vil være et skøn, hvorvidt et gravminde skal registreres.

Forinden der udarbejdes forslag til registrering, kan menighedsrådet eventuelt anmode provstesynet om bistand til vurdering af, hvilke af de på kirkegården opbevarede gravminder, der er utvivlsomt ikke-bevaringsværdige.

Det bemærkes, at registrering af gravminder foregår på et sagligt grundlag efter forslag udarbejdet af menighedsrådet og en af kulturministeren udpeget sagkyndig. Der tilkommer således ikke andre nogen ret til at stille forslag om registrering.

Udvælgelseskriterier ved registrering af gravminder

Side 3
Dokument nr. 49294/13

4. Nedenfor beskrives udvælgelseskriterierne til brug ved udarbejdelse af forslag til registrering af gravminder og til brug ved registreringen:

4.1. Gravminder, hvis udsmykning er af særlig interesse kan anses for at være bevaringsværdige.

En sådan udsmykning kan f.eks. være relieffer, figurer, portrætter eller symboler, der er udtryk for tidligere tiders smag og idealer, og som derfor kan have kulturhistorisk interesse.

4.2. Gravminder med inskriptioner af usædvanlig og særlig bemærkelsesværdig karakter kan anses for at være bevaringsværdige.

Det er ikke muligt at angive nærmere retningslinjer for, hvornår en inskription må betegnes som værende af 'usædvanlig' og 'særlig bemærkelsesværdig' karakter.

4.3. Gravminder udført af anerkendte kunstnere, eller som har særlig kunsthistorisk interesse kan anses for at være bevaringsværdige.

Med hensyn til gravminder, der har kunsthistorisk interesse, kan nævnes sådanne, der i sin tid var udtryk for en nyskabelse, og som har dannet forbillede for senere massefremstillede gravminder.

4.4. Gravminder der bevarer mindet om fortjenstfulde mænd og kvinder kan anses for at være bevaringsværdige.

Der kan være tale om en særlig bemærkelsesværdig indsats inden for kunst, videnskab, erhvervsliv, i offentlig tjeneste eller på anden måde. I forbindelse med vurderingen af, hvorvidt der er tale om en fortjenstfuld person kan der eventuelt søges vejledning i opslagsværker – eksempelvis Dansk Biografisk Leksikon. Herved gives en indikation af, hvorvidt det er almindeligt anerkendt, at der er tale om en person, der har ydet en bemærkelsesværdig indsats.

Ved registreringen på kirkegårde i sønderjyske landsdele må man være opmærksom på, at gravminder efter personer, der har haft særlig betydning for den tysksindede del af befolkningen i landsdelene kan være bevaringsværdige og derfor bør registreres.

5. Hvis et gravminde vurderes at være bevaringsværdigt, skal provstesynet forinden beslutning om registrering tillige tage hensyn til, hvilke typer gravminder, som allerede er registreret indenfor provstiet. Registrering kan således undlades, såfremt et tilsvarende gravminde allerede er registreret et andet sted i provstiet. Generelt bør det tilsigtes, at der registreres et mindre antal gravminder pr. kirkegård i provstiet. På den anden side skal der også tages hensyn til kirkegården som lokalt kulturhistorisk miljø, og dette hensyn skal indgå i vurderingen.

6. Hjemfaldne gravminder med slægtsnavne, der har været karakteristiske for en bestemt egn, eller gamle stednavne skal ikke registreres, men hvis det vurderes, at sådanne gravminder kan have en lokalhistorisk interesse, kan det lokalhistoriske arkiv eventuelt kontaktes med henblik på eventuel affotografering og beskrivelse.

Registrering af bevaringsværdige gravminder

7. Menighedsrådet udarbejder et forslag med en beskrivelse, begrundelse ledsaget af mindst to fotos af gravmindet ét nærbillede og ét billede, der viser gravmindets næromgivelser.

Menighedsrådet sender forslaget elektronisk til den af kulturministeren udpegede sagkyndige. Såfremt menighedsrådet bringer flere gravminder i forslag, skal det fremgå af den elektroniske fremsendelse til den sagkyndige, hvilke fotos og hvilke beskrivelser mv., der tilhører de pågældende gravminder.

Den sagkyndige foretager en museumsfaglig vurdering af det fremsendte. Hvis det skønnes nødvendigt, kan den sagkyndige beslutte at foretage besigtigelse af gravmindet – eventuelt i en 'pakketur', hvor gravminder på flere kirkegårde besigtiges. Menighedsråds tilstedeværelse er ikke påkrævet ved sådanne besigtigelser.

Når den museumsfaglige vurdering er afsluttet, returnerer den sagkyndige forslagene til menighedsrådet med påtegning om, hvilke gravminder der bør registreres. I tilknytning hertil kan den af kulturministeren udpegede sagkyndige give en kort anbefaling af praktiske tiltag i forbindelse med vedligeholdelse af gravmindet.

Herefter fremsender menighedsrådet forslaget til provsten.

Registreringen af gravminder på provstiets kirkegårde foretages i forbindelse med provstesynet, som afholdes mindst hver 4. år, jf. lovens § 21, stk. 1. Ledes provstesynet af provstiudvalgets bygningskyndige, jf. lovens § 26, påhviler det provsten at fremsende forslaget om registrering til provstiudvalgets bygningskyndige.

Registreringen sker ved, at synet i kirkegårdsprotokollen noterer registreringen ved det pågældende gravsted. Står gravmindet ikke på et gravsted, angives gravmindets placering på kirkegårdskortet med et stort bogstav (A, B, C, etc.).

Korrespondance vedrørende forslag om registrering arkiveres hos henholdsvis den af kulturministeren udpegede sagkyndige, menighedsrådet og i provstiets journalsystem.

Provsten foranlediger, at der tilgår menighedsrådet og den af kulturministeren udpegede sagkyndige meddelelse om registreringen.

8. For kirkegårde, der ikke er undergivet provstesyn (kommunalt bestyrede kirkegårde), foretages registreringen af Nationalmuseet. Registreringen sker i samarbejde med kirkegårdsbestyrelsen. Det stedlige statsanerkendte museum medvirker ved registreringen efter aftale med Nationalmuseet.

Nationalmuseet foranlediger, at der udarbejdes en elektronisk journal over de registrerede gravminder, og at notering om registreringen foretages i kirkegårdsprotokollen eller på kirkegårdskortet.

*Afregistrering af registrerede gravminder*Side 5
Dokument nr. 49294/13

9. Hvis det vurderes, at et gravminde bør registreres, og der allerede findes et tilsvarende registreret gravminde på den samme eller anden kirkegård i provstiet, kan det efter en konkret vurdering overvejes, hvorvidt det registrerede gravminde bør afregistreres. Dette kan f.eks. være tilfældet, hvis det registrerede gravminde vurderes at være væsentlig mindre bevaringsværdigt end det, der nu ønskes registreret.

Når et gravminde ikke længere skønnes at udgøre en pryd for den pågældende kirkegård, og det ud fra en samlet vurdering ikke længere repræsenterer en kulturhistorisk værdi kan det afregistreres.

Hvis det indenfor provstiet vurderes, at der ved brug af de tidligere gældende retningslinjer er fortaget registrering af flere gravminder indenfor et udvælgelseskriterium, og at man som følge heraf ønsker at nedbringe antallet af registrerede gravminder indenfor dette kriterium ved afregistrering. Dette kan f.eks. være tilfældet, hvis det skønnes, at der er tale om en overrepræsentation.

10. Under hensyntagen til formålet med registrering af gravminder, bør en beslutning om afregistrering træffes efter samme principper, som når et gravminde registreres som bevaringsværdigt:

Menighedsrådet udarbejder et forslag med en beskrivelse, begrundelse ledsaget af mindst to fotos af gravmindet ét nærbillede og ét billede, der viser gravmindets næromgivelser.

Menighedsrådet sender forslaget elektronisk til den af kulturministeren udpegede sagkyndige. Såfremt menighedsrådet bringer flere gravminder i forslag, skal det fremgå af den elektroniske fremsendelse til den sagkyndige, hvilke fotos og hvilke beskrivelser mv., der tilhører de pågældende gravminder.

Den sagkyndige foretager en museumsfaglig vurdering af det fremsendte. Hvis det skønnes nødvendigt, kan den sagkyndige beslutte at foretage besigtigelse af gravmindet – eventuelt i en 'pakketur', hvor gravminder på flere kirkegårde besigtiges. Menighedsråds tilstedeværelse er ikke påkrævet ved sådanne besigtigelser.

Når den museumsfaglige vurdering er afsluttet, returnerer den sagkyndige forslagene til menighedsrådet med påtegning om, hvilke gravminder der bør afregistreres.

Herefter fremsender menighedsrådet forslaget til provsten.

Afregistreringen af gravminder på provstiets kirkegårde foretages i forbindelse med provstesynet.

Afregistreringen sker ved, at synet i kirkegårdsprotokollen noterer registreringen ved det pågældende gravsted. Står gravmindet ikke på et gravsted, angives gravmindets placering på kirkegårdskortet med et stort bogstav (A, B, C, etc.).

Korrespondance vedrørende forslag om afregistrering arkiveres hos henholdsvis den af kulturministeren udpegede sagkyndige, menighedsrådet og i provstiets journalsystem.

Provsten foranlediger, at der tilgår menighedsrådet og den af kulturministeren udpegede sagkyndige meddelelse om afregistreringen.

Side 6
Dokument nr. 49294/13

11. For kirkegårde, der ikke er undergivet provstesyn (kommunalt bestyrelse kirkegårde), foretages afregistreringen af Nationalmuseet. Afregistreringen sker i samarbejde med kirkegårdsbestyrelsen. Det stedlige statsanerkendte museum medvirker ved registreringen efter aftale med Nationalmuseet.

Nationalmuseet foranlediger, at der udarbejdes en elektronisk journal over de afregistrerede gravminder, og at notering om afregistreringen foretages i kirkegårdsprotokollen eller på kirkegårdskortet.

Plejeplaner og registrerede gravminder

12. I plejeplanen for kirkegården indgår også de registrerede gravminder.

Et menighedsråd kan i den forbindelse ikke beslutte, at et registreret gravminde ikke skal vedligeholdes, men der er på den anden side heller ikke noget krav om, at et registreret gravminde fremstår som nyt.

Afhængig af det registrerede gravmindes karakter, beskaffenhed, alder ved registreringen m.v. samt placering på kirkegården, bør vedligeholdelsen differentieres. Vedligeholdelsen kan tage udgangspunkt i tre niveauer:

Niveau 1. Høj vedligeholdelsesgrad. Det vil sige, at gravmindet søges bevaret så tæt på fuldstændig uændret tilstand som mulig i forhold til tilstanden på registreringstidspunktet.

Niveau 2. Mindre eller begrænset vedligeholdelsesgrad, hvor patinering accepteres. Indsatsen og intensiteten vil være afhængig af gravmindets karakter og beskaffenhed, ligesom gravmindets alder og tilstand, når kirkegården overtager vedligeholdelsesforpligtelsen, må tillægges betydning.

Niveau 3. Minimum af vedligeholdelse bestående i eventuel afbørstning og fjernelse af uønsket plantevækst ved gravmindet. Patinering ønskes med henblik på "forfald i skønhed". Dette kan være relevant ved gravminder, hvor der af forskellige grunde ikke kan vedligeholdes eller istandsættes uden uforholdsmæssigt ressourceforbrug, og hvor gravmindet på sigt vurderes at blive indstillet til afregistrering.

Den af kulturministeren udpegede sagkyndige kan eventuelt angive en kort anbefaling for praktiske tiltag i forbindelse med vedligeholdelsen af gravmindet. Det kan f. eks. være en oplysning om, at der under ingen omstændigheder må anvendes algefjernelsesmidler på gravmindet.

For så vidt angår de gravminder, der er registreret, kan menighedsrådet i forbindelse med udarbejdelsen af plejeplanen rådføre sig med den af kulturministeren udpegede sagkyndige, hvis det overvejes at ændre vedligeholdelsesgraden i forhold til hidtidig praksis.

Finansiering af udgifter forbundet med selve registreringsarbejdet

13. Lønudgiften til den sagkyndige afholdes af vedkommende museum.

Udgifter til diæter og befordring efter de statslige regler afholdes af fællesfonden.

Side 7
Dokument nr. 49294/13

Den sagkyndige sender gennem museet en opgørelse til menighedsrådet over tilgodehavende diæter og beforderingsgodtgørelse. Menighedsrådet attesterer opgørelsen og videresender den til stiftsøvrigheden til anvisning.

Udgifter forbundet med provstesynet afholdes af kirkekassen.

14. For kirkegårde der ikke er undergivet provstesyn (kommunalt bestyrede kirkegårde) foretages registreringen af Nationalmuseet, eventuelt under medvirken af det stedlige museum efter aftale med Nationalmuseet, og udgifterne afholdes af fællesfonden ved årligt tildelte bevillinger.

Finansiering af vedligeholdelse af registrerede gravminder

15. Udgifterne til vedligeholdelse af registrerede gravminder, der er hjemfaldet til kirkegården, afholdes af kirkekassen på samme måde som øvrige udgifter forbundet med vedligeholdelsen af kirkegården.

Lov om folkekirkens økonomi indeholder en bestemmelse, der giver hjemmel til, at der kan ydes tilskud fra statskassen bl.a. til restaurering af særligt bevaringsværdige gravminder:

En ny kirkeistandsættelsesordning erstattede pr. 1. marts 2012 den tidligere ordning. På finanslovens § 22.11.15 afsættes årligt ca. 17 mio. til forskellige istandsættelsesprojekter i landets kirker.

Kirkeistandsættelsesordningen yder udelukkende statsstøtte til kirkelige restaureringsopgaver af kirker og gravminder, der ud fra en antikvarisk synsvinkel anses som en særlig værdifuld del af den danske kulturarv. Der er fastsat en bagatelgrænse på 50.000 kr. for kirkeinventar og gravminder.

Udgifter til vedligeholdelse af gravminder, på gravsteder, der ikke er hjemfaldne, afholdes af gravstedsindehaveren. Et menighedsråd kan således ikke af kirkekassen afholde udgifter til vedligeholdelsen af gravstedet, herunder eventuelle registrerede gravminder, hvor gravstedet endnu ikke er hjemfaldet.

Anbringelse af registrerede gravminder på kirkegården

16. Hvor pladshensyn ikke gør det vanskeligt, bør gravsten og andre mindesmærker, der registreres som bevaringsværdige, blive stående på den oprindelige plads på kirkegården. På samme måde bør beplantninger af træer eller buske bevares helt eller delvist, hvis det er muligt af hensyn til pladsen, såfremt beplantningen sammen med gravmindet udgør en harmoni, som bør bevares.

Hvor forholdene på kirkegården hindrer, at gravmindet kan blive stående på den oprindelige plads, må det i stedet anbringes et andet sted på kirkegården.

Nedenfor oplistes flere forslag til alternativ anbringelse af gravmindet:

Gravmindet kan anbringes på en del af kirkegården, som det ikke længere er hensigten at udlægge til gravsteder – det kan ofte være den del af kirkegården, der ligger umiddelbart nord for kirken.

Side 8
Dokument nr. 49294/13

Gravmindet kan anbringes på en særlig afdeling af kirkegården, der er indrettet og beplantet og eventuelt indhegnet til formålet, f.eks. som et hækomkranset område.

Gravminder kan anbringes i mindre grupper langs indersiden af kirkegårdsdiget (dog således, at der fortsat er fri passage mellem diget og gravminderne).

Flere gravminder kan samles på et nedlagt gravsted.

Ovennævnte forslag skal ikke betragtes som udtømmende.

Der bør generelt være afstand mellem gravminderne, og gravminderne bør i øvrigt så vidt muligt placeres sådan, at anbringelsen ikke fremstår som ren opmagasinering – her kan det være en idé at anbringe gravminderne i mindre grupper.

Gravminder bør generelt ikke anbringes på anden måde end den, som den måde, som det oprindeligt har været tiltænkt – f.eks. bør en gravsten, som er bestemt til at være opretstående ikke anbringes liggende.

Endvidere bør gravsten af marmor eller sandsten ikke anbringes under eller tæt op ad beplantning, da disse gravsten har behov for at blive tørret af sol og vind efter regn eller sne. Liggende sten af marmor eller sandsten bør i øvrigt anbringes på et underlag af grus, ral eller lignende.

Gravsten bør ikke indsættes i kirkegårdsdige eller -mur.

I de tilfælde, hvor registreringen foruden mindesmærket (gravstenen, kors, søjler og skulpturer mv.) også omfatter indhegningen, en karakteristisk beplantning af træer eller buske kan flytning af gravmindet fra den oprindelige plads kun finde sted med synets godkendelse.

Anbringelse af registrerede gravminder andre steder end på kirkegården

17. Når et gravminde er registreret, må menighedsrådet eller kirkegårdsbestyrelsen ikke fjerne gravmindet fra kirkegården.

Biskoppen kan tillade, at registrerede gravminder anbringes andre steder end på kirkegården.

Det er en forudsætning for biskoppens tilladelse, at der også fremover er en vis sikkerhed for, at der føres et betryggende tilsyn med gravmindet. F.eks. forudsættes det, at et gravminde kan anbringes på et statsanerkendt museum eller lignede sted.

Fjernelse af ikke-registrerede gravminder fra kirkegården

18. Når brugsretten til et gravsted udløber, kan den normalt kræves fornyet mod betaling.

Hvis den der har brugsretten til et gravsted ikke fornyer brugsretten kan den pågældende rettighedsindehaver ved brugsrettens ophør fjerne mindesmærker og planter m.v. på gravstedet – under iagttagelse af de regler, som måtte være fastsat i kirkegårdsvedtægten herom. Mindesmærker og planter m.v., som ikke fjernes af gravstedsbrugeren hjemfalder til kirkegården.

Menighedsrådet (folkekirkeligt bestyrede kirkegårde) eller kirkegårdsbestyrelsen (kommunalt bestyrede kirkegårde) bør som udgangspunkt fjerne et gravminde fra kirkegården, når dette er hjemfaldent, og gravmindet ikke umiddelbart vurderes at udgøre et bevaringsværdigt gravminde i henhold til retningslinjerne herom.

Det forudsættes, at menighedsrådet eller kirkegårdsbestyrelsen forinden fjernelse af et gravminde fra kirkegården sikrer sig, at der ikke er tale om et registreret gravminde.

Det bør i øvrigt tilstræbes at fjerne ikke-registrerede gravminder, der på en mere eller mindre tilfældig måde er opmagasinerede på kirkegården, samt at foretage sortering af ophobede gravminder – såkaldte 'gravmindeparker'.

Der er ikke en egentlig pligt til at fjerne alle hjemfaldne gravminder, som ikke er registreret eller som ikke umiddelbart vurderes at udgøre et bevaringsværdigt gravminde. Der kan således være gravminder, der skønnes at indgå i kirkegårdsanlægget på en god måde.

19. Når gravsten fjernes fra kirkegården, må man sikre sig, at de ikke senere bliver anvendt på en måde, der må anses for usømmelig – f.eks. ved at de uden, at deres krakakter af gravminder er fjernet, anvendes som byggemateriale. For at undgå dette må gravstenene enten afleveres til en kommunal genbrugsplads, eller afleveres til knusning i et stenknuseri.

Forinden aflevering bør menighedsrådet eller kirkegårdsbestyrelsen sørge for at indskrifterne fjernes, og at stenene, i det omfang det er muligt, tillige slås i stykker. Sten, der afleveres på genbrugspladsen, bør straks overdækkes, og graveren / kirkegårdslederen må sikre sig at dette sker.

Bilag 4

Kulturstyrelsens landsdækkende database Fund og Fortidsminder

En kort præsentation af Kulturstyrelsens database over arkæologiske og historiske fundsteder.

Af konsulent Susanne Bjerknæs Petersen, 12. juli 2012.

Lidt historik

I 1873 startede en systematisk berejsning af Danmarks sogne med det formål at registrere synlige fortidsminder og efterretninger om fortidsminder og fund. Nationalmuseet stod for berejsningen – den såkaldte Herredsberejsning. Registreringerne blev foretaget sognevis med et fortløbende nummer per fortidsminde indenfor sognet og alle fortidsminder blev afsat på kort. Registreringen kaldes Sognebeskrivelsen. Da alle sogne var registreret vedblev man at føje nye fortidsminder til Sognebeskrivelsen. Oplysninger om nye fund kom fra lokalmuseerne ude i landet og fra private personer. I starten af 1980'erne blev Sognebeskrivelsen digitaliseret, både tekstdelen og kortdelen. I 1984 blev den digitaliserede Sognebeskrivelse til Det kulturhistoriske Centralregister og i følge Museumsloven har lokalmuseerne indberetningspligt til registeret.

Fund og Fortidsminder i dag

Kulturstyrelsens database Fund og Fortidsminder er fortsættelsen af dette landsdækkende centrale register. Databasen præsenteres i dag på to platforme, - et registrator-site, som anvendes af forvaltere, forskere og planlæggere og et offentlig-site, som henvender sig til den almindelige borger.

Der er registreret ca. 200.000 fundsteder i Fund og Fortidsminder, heraf ligger ca. 20.000 på marint område.

Det offentlige site kan ses på www.kulturarv.dk/fundogfortidsminder

Registratorstet kan ses på www.kulturarv.dk/ffreg,

Fund og Fortidsminder er en browser-baseret database og man kan tilgå den fra en almindelig PC med internetadgang. Som registrator skal man have et login og deltaget i et registreringskursus inden man får skriverettigheder i databasen. Det

er en online database og registreringer og opdateringer slår igennem med det samme. Der er adgang til Fund og Fortidsminder 24/7. Kulturstyrelsen administrerer databasen og står for drift og vedligehold. I Kulturstyrelsens daglige sagsbehandling er Fund og Fortidsminder et integreret værktøj; lokalmuseer med arkæologisk ansvar skal selv oprette og opdatere i databasen og via databasen indsende budgetter/ regnskaber/afrapporteringer fra arkæologiske undersøgelser, som Kulturstyrelsen skal godkende. Endvidere er det også via Fund og Fortidsminder, at indberetning om fund af danefæ foregår, og oplysningerne sendes direkte til Nationalmuseet.

Der findes webservices og downloadfunktioner i Fund og Fortidsminder, som gør det muligt at trække data til brug i andre sammenhænge, fx kan en kommune hente alle fortidsminder i kommunens område og lægge dem som et lag i kommunens eget system. Fordelen ved at trække data med webservice er, at data hele tiden er opdateret.

Fund og Fortidsminder samler oplysningerne om 1) den geografiske placering af fundstedet for et fortidsminde, 2) selve typen af fortidsminde og 3) begivenheder i relation til fundomstændigheder, fx årsag til at fortidsmindet er fundet, eventuelle udgravninger o.a.

Fundstedet for et fortidsminde kaldes en lokalitet og en lokalitet kan være stedet for en gravhøj, en skanse, en krigergrav, en mindesten, et voldsted etc. Man afsætter fortidsmindet med en prik på et digitalt kort og man kan tegne et polygon, som viser udstrækningen af fx en gravhøj. For enkeltstående sten tegnes ikke polygon.

Til en lokalitet knyttes et eller flere stednavne, fx Tårup Strand og der kan bl.a. også tilknyttes billeder.

Et gravminde kunne registreres i Fund og Fortidsminder på følgende måde:

Der afsættes et punkt på kirkegården, der hvor gravmindet er placeret. I Fund og Fortidsminder genereres et unikt nummer, som også vil have en identifikation i form af det sogn, som gravmindet ligger i og et fortløbende nummer inden for sognet (sogne følger inddelingen før 1970). Der oprettes et fortidsminde ud fra en klassifikationsliste (listen kan udvides med en/flere særlig type til gravminde på kirkegård) og dertil knyttes en datering. Dateringen angiver tidspunkt eller periode for anlæggelse af gravmindet, fx 1885 eller 1885-1905. Dernæst oprettes en begivenhed, ligeledes ud fra en fast defineret liste (listen kan udvides med en/flere særlig type til gravminderegistrering), dato for registreringen, navn på ansvarlig registrator(er) samt en tekst, der beskriver gravmindet. Et eller flere fotos kan tilknyttes.

Registreringerne er herefter tilgængelige i registrator-sitet og det offentlige site og via webservices kan data trækkes fra Fund og Fortidsminder og formidles på fx Ministeriet for Ligestilling og Kirke's hjemmeside, henvendt til egne mål-/brugergrupper.

Den webservice, som Fund og Fortidsminder tilbyder, trækker alle fortidsminder ud, men en mulighed er, at lave en særlig webservice, som alene trækker gravminderne ud.

Nedenfor er vist enkelte eksempler fra Fund og Fortidsminder, både fra registrator-sitet og det offentlige site. På begge sites kan man søge i databasens tekstdel og få søgningen vist på en række forskellige baggrundskort.

The screenshot displays the 'FUND OG FORTIDSMINDER' web application. The interface is organized into three main vertical sections. On the left is a search filter panel with various input fields and dropdown menus for refining search results. The center section is a map area showing an aerial photograph of a residential area, with a blue marker indicating a specific location labeled '106' and '143'. On the right is a search results panel titled 'Kortlag' (Map Layer), which contains several sections of checkboxes for selecting different types of map layers and data. The 'Kulturarv' (Cultural Heritage) section includes options like 'Fortidsminder' (checked), 'Arealer', 'Linier', 'Beskyttelseslinier', 'Lokalitetsnr' (checked), 'Fredningsnr', 'Kulturarvsarealer', 'Beskyttede sten- og jorddiger', and 'Fredede bygninger'. The 'Administrative grænser' (Administrative boundaries) section includes 'Kommune', 'Sogn/Farvand', 'Lave målebordsblade', 'Matrikel', 'Ejerlav', 'Ansvarsområder', 'Tilsynsområder', 'Lokalplaner (Vedtagne)', and 'Lokalplaner (Forslag)'. The 'Baggrundskort' (Background map) section includes 'Vejkort' (checked), 'Topografisk kort 1:200.000', 'Topografisk kort 1:100.000', 'Topografisk kort 1:50.000', 'Topografisk kort 1:25.000', 'Topografisk kort 1:10.000', 'Reliefkort', and 'Spkort'. The 'Historiske kort' (Historical maps) section includes 'Høje målebordsblade (1842-99)'. At the bottom of the interface, there is a scale of '1:354', a copyright notice 'Kort © Kort og Matrikelstyrelsen / Luftfoto © COWI A/S', and a 'Gennemsigthed:' label.

Skærmpoint fra registrator-sitet.

Kortdelen visende Jelling Kirke og del af kirkegården med de to Runesten afsat, med løbenr. 106 og 143.

Broager Kirkegård

- ✓ Offentlig adgang
- ✓ Parkeringsplads

Administrative oplysninger

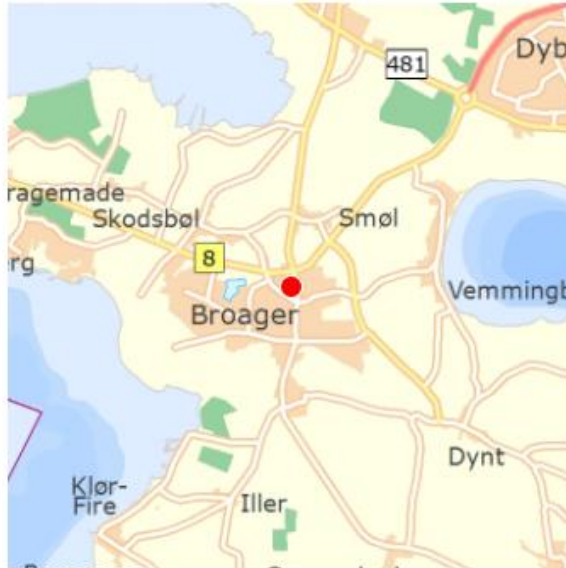
Ansvarligt museum
Museum Sønderjylland

Kommune
Sønderborg

Sted- og lokalitetsnr.
230301-322

Fredningsnr.
4311164

Fredningsstatus
Fredet 1937 eller senere

[Alle billeder](#)

Her er plads til din historie

Hvis du har personligt kendskab til dette fortidsminde, har du mulighed for at tilføje dine oplysninger, så andre kan få nytte af dem.

[Skriv historie](#)

[Printvenlig side](#)

[Gå til kortsøgning](#)

[Ruteplanlægger](#)

Anlæg og datering (1)	
	Krigergrav, Nyere tid (dateret 1864 - 1864 e.Kr.)
Undersøgelsehistorie (3)	
2008	Afventer oplysninger Det Kulturhistoriske Centralregister <i>Krigergrav</i>
2012	Diverse sagsbehandling Kulturarvsstyrelsen <i>Faldne i 1864. "HIER RUHEN TAPFERE PREUSSISCHE SOLDATEN GEFALLEN VOR DÜPPEL 1864...". Rejst af:</i>

Skærmprent fra det offentlige site.

Præsentation af en krigergrav på Broager Kirkegård, med tilknyttet billede

FUND OG FORTIDSMINDER

SØG Hammershus, 060101 153

Lokalitet: Enke

Systemnr: 122529

Stednr: 060101-153

Lokalitetsnr: 503337

SBExt:

Fredningsnr: Bornholm

Journalnr: Allinge-Sandvig

Stednavn: Museum: Bornholms Museum

Ansvarsområde:

Ejerlav: Ejerlav: Slotslyngen, Allinge-Sandvig Jorde

Matrikelnr.: Matrikel: 1a

Anlægshovedgruppe:

Anlægstype: BBR-Oplysninger på OIS.DK

Anlægsdatering: Oprettet: DKC-GHP, 1986-07-28

Vælg fra Tidslinie: Senest ændret: KAS1JØCH, 2011-01-17

Fra år: Lokalitetstype: Lokalteteten publiceret

Til år: Lokaltetstype: Kulturhistorisk

Adresse:

Fritekst:

Søg kun frede fortidsminder:

Søg kun indenfor kortvindue:

Inkludere følgende lokalitetstyper:

Systemnr: 122529

Anlæg

- 143224: Borg/Voldsted
- 143228: Indskrift
- 143225: Mantfund
- 221528: Mantfund

Begivenhed

- 206402: Museal berejsning
- 240706: Museal grafisk eller digital dokumentation
- 594165: Tinglysning
- 206404: Museal berejsning
- 594168: Museal restaurering
- 594169: Museal restaurering
- 206408: Privat opsamling
- 206406: Danefæ erklæring ved Nationalmuseum
- 386905: Uspecificeret aktivitet
- 386906: Anden transaktion om genstand
- 594170: Museal restaurering
- 594167: Museal prøvegravning
- 594191: Diverse sagsbehandling
- 594193: Privat detektorbrug
- 594194: Danefæ indsendt af lokalmuseum
- 594196: Anden transaktion om genstand
- 813244: Periodisk tilsyn med frede lokalitet

Genstande

Analyse

Kuass Journaler

Litteratur

Digital dokumentation

Systemnr: 122529

Sted- og lok.nr: 060101-153

Fredningsnr: 503337

Kommune: Bornholm

Sogn: Allinge-Sandvig

Museum: Bornholms Museum

Vis i Museernes Samlinger

Begivenhed

Begivenhed Personer Tilsynsresultat Fritekster

Fritekster

Blandet tekst

Fritekst type:

Fritekst: Undersøgelse af Bryghuset. Op mod bygningens nordside ud for en åbning, som antages at have været et led i Bryghusets vandforsyning, lå et køkkenområde med ildbænke og ovn i 2 faser. De var opbygget ovenpå det der antages at være en muret ovn opført samtidig med Bryghuset. I forbindelse med ovnen blev fundet stjertpotteskår og vingetegl, derfor kan dateringen af Bryghuset tidligst være 2. halvdel af 1400-årene, og snarere begyndelsen af 1500-årene. Under en kampesten i køkkenets nordøsthjørne var som bygningsoffer nedlagt et hestekranie.

Ny Slet Gem fritekst

Ændringer Lokalitetsrapport Ny Slet Luk

Skærmpoint fra registrator-sitet.

Tekstdelen visende fortidsminder/fund (listet under Anlæg) og Begivenheder, som er registreret på Hammershus på Bornholm.

Hammershus

National seværdighed

- ✓ Offentlig adgang
- ✓ Parkeringsplads
- ✓ Skilt fortidsmindet
- ✓ Skilt offentlig vej

Administrative oplysninger

Ansvarligt museum
Bornholms Museum

Kommune
Bornholm

Sted- og lokalitetsnr.
060101-153

Fredningsnr.
503337

Fredningsstatus
Fredet før 1937

Filer

[Undersøgelse af Hammershus](#)

[Printvenlig side](#)

[Gå til kortsøgning](#)

[Ruteplanlægger](#)

Danmarks største og mest imponerende ruin fra middelalderen er Hammershus nær Bornholms nordspids. Hammershus er bygget som en kinesisk æske med det ene forsvarsværk uden på det andet. Det yderste er givet fra naturens hånd. Beliggenheden har været velvalgt: stedet havde en god forsvarsmæssig placering og lå godt både i forhold til sejladsen på Østersøen og i forhold til Skåne. Gennem næsten 500 år var borgen i brug som fæstning, magasin, sæde for øens administration, statsfængsel mv. Ifølge traditionen er Hammershus opført af ærkebispen i Lund, Jacob Erlandsen, omkring

[Alle billeder](#)

Her er plads til din historie

Hvis du har personligt kendskab til dette fredningsobjekt, bedes du kontakte...

Skærmprent fra det offentlige site.

Præsentation af Hammershus med informationstekst og billeder.